

هغه پلا او دا پلا

(یونلیک)

لیکوال:

د اکاډمیسین کاندید م. انور نومیالی

Ketabton.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

هغه پلا او دا پلا

(يونليک)

ليکوال: محمدانور نوميالی

زيار او سمون: مطيع الله روهيال

خپروونکي: علامه رشاد خپرندويه ټولنه - کندهار

کمپوز او ډيزاين: روهيال کمپيوټر اداره - کندهار

چاپ کال: ۱۳۹۳ ش

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

د مخونو شمېر: ۷۲ مخه

د خپرونو لړ: ۸۹

چاپځای: ملالی مطبعه

تليفون: ۰۷۰۰۳۲۶۰۱۱

ایمیل: mrohyal@yahoo.com

ټول چاپي حقوق په خپروونکي اړه لري!

د خپروونکي يادابنت

"هغه پلا او دا پلا" د ارواښاد استاد محمدانور نوميالي د يوه اوږده سفر لنډه سفر نامه ده. زموږ په افغاني پوهانو کې ډېر لږ داسې کسان موجود وه يا دي چې ډېر څه په لږو خبرو کې ووايي او يا ئې وليکي. دغه وړتيا خدای پاک د استاد نوميالي په وجود او قلم دواړو کې ايښې وه. د دغه اوږده سفر اوږده بيانونه ئې په خپل توانا قلم داسې رالڼد کړي چې سپړی ډېر څه ځنې فهمولای سي.

تر دغه سفر مخکې استاد د هغه مهال د شوروي اتحاد خوا ته يو بل سفر کړی وو، چې د هغه سفر مفصل يونليک ئې د "څه چې وينم هغه وایم" تر نامه لاندې ليکلی وو، خو متاسفانه دغه يونليک اوس زموږ په لاس کې نسته، چې د هغه په لوستلو سره مو د استاد له هغو خوږو او اوږدو بيانو څخه خوند اخيستی وای.

حاضره سفر نامه د ارواښاد نوميالي صاحب د سفر بېلابېل بيانونه لري، چې استاد په خپل جادويي قلم ليکلي او موږ ته په ميراث پرې ايښي دي. د استاد د سفر نامې ليکلو ميتود هم د هغه د څېړنيزو موضوعاتو په څېر دی، چې نوي خبرې په نوي انداز بيانوي. د استاد دغه روش د هغه په ټولو ليکنو او آثارو کې معلوم او ښکاره دی.

د دغې سفر نامې لومړی چاپ د (۸۶ - ۱۳۸۷) کلونو د ښکلا مجلې په اوو پرله پسې گڼو کې وسو. خو حاضر يونليک ما د استاد له هغې خطي نسخې څخه برابر کړی دی، چې د دوی په خپل قلم ليکل سوې او دوه کاله مخکې د هغه زوم ښاغلي ډاکټر شېر حسن حسن له مسکوه د چاپ په نيامت

کندهار ته رالېرلې وه، خو زما د زیاتو مصروفیتونو له وجې ئې تر اوسه چاپ
ځنډېدلی وو.

زه د ښاغلي ډاکټر حسن څخه مننه کوم، چي زموږ د دغه حقداره او
لوی عالم د آثارو په چاپ او برابرولو کي ئې همېشه کونښبونه او هڅي کړي
دي. خدای پاک دې عوضونه ورکي. د دې تر څنگ د ښکلا مجلې له
مسئولينو څخه هم مننه کوم، چي څو کاله مخکي ئې موږ د استاد نوميالي له
سفرنامې څخه خبر کړو، او د دغه یونلیک خواږه ئې په موږ د خپلي مجلې له
لاري وځکل.

په آخر کي دا د ځان له پاره د فخر خبره بولم چي د استاد نوميالي د
پرو نورو آثارو تر څنگ د دغې سفرنامې د کتابي بڼي چاپ مي په نصیب
سو. نور نو تاسي د استاد د دې اوږده سفر د دغې لنډي خو خوږې سفرنامې
لوستلو ته رابولم.

په درنښت

مطیع الله روهیال

د علامه رشاد خپرندویه ټولنې مشر

يادونه

د شلمې پېړۍ اته اتيايم کال وو چي د کابل د علومو په اکاډيمي کي د يو کارمند په توگه دا زمينه راته برابره سوه چي د شوروي اتحاد خوښارو نو ته په اوږده سفر ولاړ سم او هلته په لېننگراد، مسکو او تاجکستان کي ټوله لس مياشتي تېري کړم. ما چي د شوروي اتحاد د اقتصادي عجايباتو او کلتوري کمالاتو خوږې افسانې ويلي وې نو ډېره علاقه مي درلوده چي په سرسره دغه نوې دنيا په خپلو سترگو له نژدې څخه هم ووينم.

د ليدلو او کتلو په وخت کي ئې ما لنډکي يادابنتونه هم له ځانه سره اخيسته او په خيال کي مي راگرزېده چي بڼايي په کوم فرصت کي به ئې د يوې سفرنامې په توگه هم سره واوډم.

کله چي مي دغه سفر پای ته ورساوه او هيواد ته راغلم نو سمدستي مي د سفرنامې په ليکلو هم گوتي پوري کړې او په هغې کي مي بڼه او بد مشاهدات له يوه مخه له خپلو زړو او نورو خاطراتو سره يو ځای نژدې په درو سوو مخونو کي د يوه جونگ په بڼه وليکله. خو دې سفرنامې چي يوازي توصيفي رنگ نه درلودی بلکي زما د مشاهداتو يوه عکاسي وه نو زما د پخوانيو خيالاتو او خاطراتو سره مي يو ځای په نوي ادبي سبک بې له کروئولوچۍ څخه تر وړو عناوينو لاندي ترتيب کړه. د دې جونگ له پاره مي داسي نوم وټاکي: "څه چي وينم هغه وایم"، د دې جونگ درې کاپۍ ما په خپل قلم د کاربن پېپر په وسيله سربسته کړې. يوه کاپي ئې ما د کوټه سنگي په کور کي ايښې وه چي د هغه له يو مخيزه ډنگېدو سره هم له منځه تللې ده. خو دوې کاپيانې ئې زما د اکاډيمۍ په کوټه کي پرته وې چي البته که د

فهمېده خلکو په لاس نه وي ورغلي نو خو د پښتو ژبې په گناه به د اور په لمبو کې پوپنا سوي وي. دا قصه به نوره پر دغه ځای پای ته ورسوم، ځکه نه به په نږدېلي، نه په سوځېدلي او نه په مړه سوي پسي دا په کار ده چې څوک تر وخت وروسته دارمان اوښکي توی کړي.

دوهم ځل چې بیا د ۱۹۹۱ کال په نومبر کې د شوروي پر خواراوتلم نو دا ځل مي وختي لا په زړه کې وه چې په یوه بله سفر نامه هم لگيا سم او د حالاتو د تغيراتو انعکاسات هم د کاغذ پر مخ وکارم. شروع مي په وکړه خو پوره مي نه کړه. ځکه د آوارگۍ په بهرنیو منډو کې داسې باډاسکو واخیستم چې د پښې د ټينگولو مجال مي په ډاډه زړه چیري نه سواي موندلای.

د دې دوهمي سفر نامې یو شمېر چټل یادښتونه چې ما د ۱۹۹۱ او ۱۹۹۲ په یو څو هفتو کې په پنسل کښلي وه، تر دیرلس کاله وروسته نن (۱۳/۴/۲۰۰۴) په هغو زړو پاڼو کې ما ته په مخه راغله چې زما پالونکي ډاکټر شېر حسن لا څلور کاله وړاندي له مسکو څخه ډنمارک ته زما په خرائطو کې رالېږلي وه.

دا پانې چې مي وکتلې د ژوند هغه ترخې ئې را په زړه کړې چې ما بېخي له ياده ایستلې وې. خو څرنگه چې زما د سرنوشت یوه برخه ئې انعکاسوله او بل یو څه تېري سوي خبرې ئې هم را په یادولې نو مي په دې وارزولې چې له چټلي لیکنې څخه ئې راوباسم او نورو ته ئې د لوستني له پاره د یوې قصې په توگه ولیکم. ځکه چې د چټلي لیکنې ځینې ځایونه ئې حتی ما په خپله هم نه سواي لوستلای.

څه سر مو پرله گرزوم، دا ځل مي وختي لا د دې سفر د گذارشاتو له پاره داسي نوم وټاکي چې: "هغه پلا او دا پلا".

هغه بله پلا چې ستر شمالي گاونډي ته رارهي کېدم نو داسي تصور مي کاوه چې د خپل بحراني هیواد له اړودوړه څخه د یو څه وخت له پاره راوړم او داسي یوه هیواد ته راحم چې ټوله ژوند ئې د پلان سوي تمدن له اوډلي نظمه

سره پر سور برابر چلېږي او څوک نه پکښې ديغېږي.

خو دا پالا چي مي حرکت راکاوه نو شرایطو ډېر تغیر خوړلی وو او ما په دې راز تصور کي ورته راوړلې وه چي له یوه کوچني بحراني وطنه څخه بل لوی بحراني وطن ته په سفر راهي یم. دا به نو وروسته راته څرگنده سي چي آیا له باران څخه ناوې ته راغلی یم او که له ناوې څخه باران ته.

هغه بله پلا په دې فکر وم چي ښايي د شوروي ټولني په علمي محافلو کي به زه د دې امکانات ولټوم چي د ژوند د مسایلو په باره کي یو څرگند بصیرت منځته راسي او ټوله په دې وپوهېږو چي څه کوو او کومي خوا ته روان یو. خو دا پلا په دې ښه پوهېږم چي ټوله وندرونه شلېږلي دي او ترلي يا ناترلي بودگان گرده یو د بله سره په لغتو وهي او په تکه توره دربله کي په نامعلومه غوښتنو پسي له یوه مخه تېرېږي. دا نو یو بې هدفه حرکت وبولی چي خپله نتیجه د تصادفاتو په لېونیو ټکرونو کي ټاکي. ځکه هر څوک د هغي نامعلومي نتیجې په انتظار کي شپې تېروي چي سبا به څه پېښ سي. زموږ یوه شاعر گوره چي په کوم خیال په پخوا کي لا داسي ویلي وه، چي:

زموږ کښتۍ، ئې ډوبوله — خپل دریاب ئې طوفاني سو

همدا گړی خو واقعیت دا دی چي نن زموږ بېړۍ هلته مخ پر ډوبېدو ده او دلته بیا دریاب له خپلي لوی والي سره خورا ډېر طوفاني دی. زه نو گویا له ډوبېدونکي بېړۍ څخه طوفاني دریاب ته راغلی او یا راپرځېدلی یم. په لوی سر کي زما خیال داسي وو چي لېښگراد ته ولاړ سم او هلته د افغانستان د توکم پېژندنې په باره کي د "بیلیو" هغه کتاب ترجمه کړم چي "د افغانستان د توکم پېژندنې په اړه یوه پلټنه" نومېږي. خو په شوروي کي د تحولاتو یا تغیراتو له کبله زما د سفر ځای په تاشکند واوښتی. یا دا چي د مسکو میرزایانو زه پر تاشکند باندي تحمیل کړم. تر دې آنه لا په دې نه پوهېږم چي هغه د ترجمې چاره به دلته وکړای سم او که نه؟ په هر حال د بې

ثمره ژوند د وخت د تېرېدو هدف خو مي دلته هم تر سره کېدای سي. يو چا په کابل کي پوښتنه راڅخه وکړه چي څونه وخت به په تاشکند کي پاته سي؟ ما په جواب کي هغه ته وويل چي زه خو پر خپلو مشکلاتو باندي حساب کوم. که مې هلته تر خپل کور تکليفونه لږ وه نو ښايي چي پوره لس مياشتي به ډډه ورته واچوم، او که بيا زيات وه نو لږم به د کوچ د ويلو سره بيرته خپله لکۍ پر شا راواړوي او راځي به د خپل پلار او نيکه تاريخي دورځ ته.

د دې پلا د سفر پروگرام زموږ د اکاډيمۍ انډيوالانو ته د شوروي د روابطو هغه وروستۍ مرحله ښکاري چي د تېرو څو کلونو په موده کي ئې د هر پلو هوښيارانو په سياسي تجارت يا تجارتي سياست کي خوراوړه داره دوه اړخيزه استفادې وکړې، چي خبره پر بله خوا راڅخه اوږده نه سي نو د ۱۹۹۱ کال د نومبر پر شپږمه زما ټوله کارونه يا کاغذونه دې ته جوړ سوه چي مخ پر ازبکستان راوخوځېږم. په اکاډيمي کي د مهربانه يارانو پاملرنه او پېرزوينه وه چي دا پلا ئې په رسمي موټر کي تر هوايي ډگره پوري راوړسولم او د سفر په عملي جريان کي ئې واچولم.

هوايي ميدان ته د ورننوتلو په ټاکلې لار کي خورا لوی بولکان، بکسونه او مالونه يو په بل پسې کتارونه پراته وه، چي د تلانۍ تر څارني تېر سي. ما هم خپله بار و بڼه په دې کتار کي يو ځای کښېښووله. دلته واړه خيرن هلوکان او چټل زڼکيان په ډلو ډلو هم دې خوا او هم ها خوا ته ښورېدله او د خلگو مالونه ئې د حملې په څېر له يوه ځايه څخه بل ته ورسره وړله. کله کله به لا داسي هم پېښېده چي تش به ئې يوه کوچنوتی بکس ته مازي لاس وروړی نو سمدستي به ئې د هغه له خاونده څخه پنځوس او يا سل افغانۍ وغوښتلې. د سړي وخت په دې کش واکش کي ډېر تېرېدی چي د نيم فقير

– نیم جوالي له دې لېوني چپاوه څخه هم خپل ځان او هم خپل شيان وژغوري. دلته نو بنځي، کوچنيان، ځوانان ډېر تاو بالا کېدله. تا به ويل چي نو ټوله کابل اراده کړې ده چي نور نو د شمال په سفر رهي سي او يا له خپله ټاټوبي څخه د تېښتي کونه وکاري.

سپاهيان په دې وخت کي د ميدان قهرمانان ښکارېدله. سترگي ئې چپه و راسته په خلگو پسي اړولې را اړولې. ځکه يوازي د دوی خوله چلېدله چي ووايي: هلوکو پر دې خوا ولاړ سئ او يا پر هغه خوا ووزئ. يو گړی يا بل گړی ئې په خښمېدلي رغ سره هم پر ځينو خلگو باندې زيرې نارې وهلې. خو ځيني معتبره سرکاري يا فېشنې کسان بيا له خپلو موټرانو سره د سلاميو په لار کي بې له تللنيو څخه په بې غمه زړه هوسا تېرېدله. دلته د سړي په خپل اجتماعي او سياسي دريځ ښه پوره سد رسېږي چي زه په کومه طبقه پوري اړه لرم.

نیم ساعت وروسته د تللنۍ د خوني دروازه خلاصه سوه. يوه چوپه خلگ چي په اوږو ئې ډکې سره وهلې په خپل خدای ورکړي زور دننه ورننوته او نور بيا لکه خوتي دباندې په انتظار کي چنډ پر چنډ پاته سوله. ځيني چالاکه او تکړه کسان د تللنۍ د مامورانو سره داسي په خلاصه خوله او په خوږه لهجه رغېدله لکه د خپل کور سکه غږي چي ئې وي. خو ځيني نور بيا له دې طلايي چانسه څخه وچي شونډي محروم پاته وه. په دې مهال کي دا هم ليري نه وه چي يو هوايي راکټ دلته زموږ په منځ کي له يوې خوا څخه وښلي او د ټولو سرنوشت په يوه شېبه کي پر بله خوا ورواړوي. ښه نو ما بې لاسه او بې پښو ته هم روڼ يا واری له ښه مرغه راوړسېدی. زما کالي ئې په خورا حيواني لېونتوب سره دې او ها خوا ته راوشنله او راوپاشله. د کسټ يو درې پيتې چي ما د گرباچوف د نونسم کنفرانس بيانیه ور باندې ثبت کړې وه، هغه ئې واخيستې او ضبط ئې کړې، په کږه خوله مي زاری ورته شروع کړې چي زما ټوله علمي سفر هم د دغي بياني د ژبي او محتوياتو سره اړه

لري. خو حوالدار نه په دې خبرو پوهېدی او نه ئې زما پر چټي سورا باندې غوړ نیوی. دا وینا هغه بل گڼبت ما په دې نیت ثبت کړې وه چې یو خوئې د روسي ژبي د زدکړي له پاره په کار واچوم او بل د گرباچوف په هغه نظریاتي تجدد خان سم وپوهوم چې غواړي د معقولیت په عنصر د تاریخ جریان اداره کړي، چې خبره پر بله خوا راڅخه ولاړه نه سي نو د پیتو د ضبط له پېښي سره دلته رامعلومه سوه چې پیتي هغه مهال سپری له ځانه سره وړلای سي چې د اطلاعاتو او کلتور د وزارت د مامورانو له خوا کتل سوي وي او د سانسور ټاپه ئې خوړلې وي. زما ناکاره منطقو نو دلته کار نه کاوه، ځکه شنه خرتوبي د قانون په نامه پر هر شي غالبه وه. له ځانه سره په دې غمجن تصور کي ډوب وم چې بې له دغو پیتو به په خالي ټیپ ریکارډر د دې اوږده سفر غمبدلي شپې او ورځي بېکاره څنگه تېروم. ما خو نو داسي جوړه کړې وه چې یو ځل به د گرباچوف د وینا انگرېزي متن گورم بیا به هغه د روسي ژبي له متنه سره مقابله کوم او پیته بیا له همدې روسي متنه سره اورم څو چې په یوه ټک درې مرغۍ پر یوه ځای ښکار کړم.

دې ټکي ته به اوس راسو چې موږ د دې لاري مسافر کله له لومړۍ تلانښۍ څخه راووتلو نو هلته نژدې یو کوچنی موټر ولاړ وو او هغه ته ئې له بار و ښې سره وروخېژولو. څه گړی وروسته موټرگی له سواریانو څخه تر څوکي پوري چخ پر چخ ووزېدی. ځینو کسانو داسي فکر کاوه چې ښايي دا موټرگی به د آریانا په شرکت پوري اړه لري او وړیا به مو تر ترمیناله پوري رسوي، خود د یوې دقیقې لار چې ئې تر ترمینال پوري ووهله نو سمدستي ئې د هر سړي او هري پلندي پر سر باندې له سواریانو څخه سل افغانۍ واخیستلې. خلک چې په هر فکر کي وه او یا ئې هر څه سره ویله خو زما له سره څخه د پیتو سودا نه وتله. یو چا چې زما غمجن مخ ته وکتله نو ئې راته وویل چې ده خپلي پیتي د کوټ په جیب کي اچولي وې او نو ځکه راتېري ئې کړې او چا ورڅخه وانه خيستې. ما ول چې رشتیا درته ووايم زه د خدای یو

ساده پټان يم او په دې چلو مي کورټ سد نه رسېږي. په صحبت کي مو سره ياده کړه چې پر پيتو باندي اوس خه بنا ده او کوم سري پيغام به وي چې څوک ئې په دې وسيله دباندې وباسي. ځکه اوس خره، اوبنان، غوايي او هر څه د افغانستان په خاوره وزي او ننوزي خو مخه ئې څوک نه سي بندولای. ده په پارسي وويل: زموږ هيواد اوس د ملا نصرالدين قبر دئ چې درې خواوي ئې ايله دي او د يوې خوا دروازې ته ئې خورا غټ قلف ورلو بدللی دئ.

شاوخوا مي په ټرمينال کي يو پلو او بل پلو په دې پسي د تلابن اوربوز بنوراوه چې گوندي خپلي پيتې بيا هم لاس ته راوړم. يو ډنگری پښتون ځوان چې نري تېره برېتونه ئې وه دلته داسي ښکارېدی چې د څارندوی يو مؤظف صاحب منصب دئ. هغه مي ودراره او ورته ومي ويله چې ستا دلته کوم امر چلېږي او که نه؟ هغه په ډېره سره سينه راغبرگه کړه چې وايه کاکاجانه! خه وايې؟ ما قصه ورته وکړه چې زما د علمي کار درې پيتې ئې په تلابني کي راڅخه وگرزولې او زه له دې بابت ډېر پرېشانه يم. ده وويل، په بې غمه زړه خپل کارونه خلاص کړه او بيا به زه يو څوک درسره کړم چې هغه پيتې بيرته دروسپاري. لږ څه د بيدارۍ ساه راپکښې وچونېدله او ژر ژر مي د کالو بکس د طيارې پر لوري ورچالان کړ. وروسته نو په هغه ځوان پوري ونښتم او دی چې به هري خوا ته تللی او راتلی زه به سم په پسې وم. د دې له پاره چې ما ته ئې راپام سي نو په عاجزانه مخ مي دلته هلته اړومرو خپل ځان په ليدی. څه گړی وروسته ئې يو بل زلمي ته وظيفه ورکړه چې له ما سره د تلابنۍ تر لومړۍ کوټې پوري ولاړ سي او هلته پيتې ځني راواخلي.

پر لاري مي همدې زلمي ته د خپلو پيتو قصه کوله او ده چې هغه واورېدله نو ئې په ډېر تعجب له ما څخه وپوښتله چې آيا گرباچوف هم په دې ارزې چې ويناوي ئې څوک تر څېړني لاندې ونيسي. ده ته مي په يوه لنډکي جواب کي ورغبرگه کړه چې داوا کلن کلاسيک سوسياليزم له ټولو بنيادي اصولو څخه د رجعت جريان د گرباچوف په اقوالو او اعمالو کي ډېر ښکاره

انعکاس لري، ځکه نو په کار ده چي د دې نوو پېښو ماهيت د همداسي کسانو په اثارو کي وکتل سي. زما سره مرستندوی زلمی مي دې خبري ته راوستی چي د يو چا په اثارو کي پلټنه يوازي دا معنا نه لري چي هغه به زموږ خوښ وي بلکي د حقایقو دروښانه کېدو له پاره هر څوک بايد په خپله اصلي خبره کي وپېژندل سي. دامرکه مو پر خلاصېدو وه چي د مطلب ځای ته سره راوړسېدو او په دوو خبرو ئې تروښوولي پيتې له هغو کسانو څخه راواخيستې. چي زما پر زاريو او جگيو ئې کورټ غوړ نه نیوی. په دې بري باندې ډېر وغوړېدم او تر څه خوابدي مي په خوره خوشحالي بدله سوه. تر دې وروسته په يوه بله تلانبي کي بيا د يو وحشي سپاهي تر حملې لاندې راغلم. په داسي حيواني منگولو ئې زما نازک او کوچنوتی جاپانی راډيو ټيپ ته لاس وروچاوه چي ما ول اوس به ئې ټولي ټوټې او پرزې پر ميدان باندې راته کوټه کړي. ده هم پر پيتو قبضه وکړه او يوه بل زلمي ته ئې په لاس ورکړې چي هغه پښتون وو. دې پښتانه ځوان ته چي ماتش د گرباچوف نوم واخيستی نو شديد ښکځل ئې هغه ته ورحواله کړه او زما په دې استدلال دی نه پوهېدی چي لکه څنگه چي د ښو خلکو د چارو خبر نه په کار ده همدغه شان د بدو کسانو يا ناکامه اشخاصو پلټنه هم ضروري راته ايسي. له ده سره مي يو ځای د گرباچوف پر ضد په ښکځلو او بد ويلو کي برابره برخه واخيسته خو دا خبره مي ورسره زياتوله چي يوازي په دې پوچ ويلو د چا غاړه نه وزی، بلکي بايد د تاريخ روان بهير سمدم وکتل سي او ځان په وپوهول سي. په آخر کي ئې د قوماندې په لهجه راته وويل: واخله کندهاريه خپلي پيتې دي!

تر کوچنيو او لويو خبرو چي راتېر سو نو هغه وو چي بالاخره الوتکي ته وختلو او په هر خالي ځای کي چي د چا زړه غوښتی نو هلته کېښېستی. طياره لويه وه او په بره يا په پسرور ئې يوې او بلي خوا ته څنگ پر څنگ درې د ناستي ځايونه درلوده او شپږ نفره ئې ځايوله. په الوتکه کي دننه د خلکو سره

دا اندېښنه وه چې ځيني مالونه ئې پر ډاگ پاته سوه او طيارې ته نه سوه راپورته. چالاكه كسانو په ويره خوله څرگندوله چې موږ خو تر آخره خپل مالونه راوړسوله او الوتكي ته مو هم وخېژوله. ما له ځانه سره ويله، كه زما د كالو بكس چيري پاته سوي وي نو بيا معلومه نه ده چې څو ورځي به پرله پسې په هغه پسي ميدان ته ځغلم راځغلم. ځكه له دې نظم يا بې نظمۍ څخه وختي په څه نه پوهېدم. خو سودايي خلگو ته مي ډاډ وركاوه چې هر څه پر خداى وسپارئ ځكه يوازي همدغه امكان دى چې يو څه د زړه سوده په كېداى سي.

دغه راز گرده بيروبار ته چې سړى گوري نو نتيجه ئې په دې جمله كي راټولېداى سي چې ځيني كسان سفر كوي د پلنډي له پاره او ځيني بيا پلنډي كوي د سفر له پاره. دا هغه د ژوند فلسفه را په يادوي چې وايي: "خر د شپستو د راوړولو له پاره او شپيشتي د خره د خوړلو له پاره دي".

د الوتكي په ټكټ كي ئې الوتنه د ورځي پر درې بجې كېنلې وه، خو اوس پنځه ويشت كم څلور بجې وې چې طياره والوتله او زموږ خيرني پښې له دې پاكي خاوري څخه پورته سوې. زموږ په ناباوره وطن يا مدفن كي د هري درجې يا رتبې سړى د شرقي استبداد له برкте هيڅ كله تر هغو پر خپل سفر پوره باور نه سي كولاى څو چې طياره ئې له ميدانه څخه نه وي الوتلې.

له تاسي څخه دي پټه نه وي چې څه مو غرمه نه وه خوړلي او تشه گېډه په هوا سوو. ښايي دا به د طيارې پر وزن باندي مثبت تاثير هم لري. خو يوه شېبه وروسته د الوتكي چوپړيانو په نيم گيلاس مزه داره كولا او يوه وړه ټوټه خوندور كيك هم ونازولو. زما مخ ته د طيارې د خوراك پتنوس پورته نه بندېدى او ټوله لار زه مجبور وم چې د لاس په تكيه ئې لوړ ونيسم. د الوتكي چوپړي ته مي خپل مشكل ووايه خو هغه په دې خبره زما د قناعت او د ځان د نجات له پاره داسي آسانه جواب راته ووايه چې دا خراب سوي دى. زما يارانو دا نو بيا هغه راز تكليف وبولئ چې وختي ئې كورټ هيڅ تصور څوك نه سي

کولای.

تر یو ساعت او پنځه ویشټ دقیقو وروسته د تاشکند میدان ته راوړسېدل او تر پولیسي څارني چي راتېر سوو نو د تلابنۍ په سالون کي پند سره ودرېدو. دلته معلومه سوه چي نور شناخته خېل هم په دې طیاره کي راغلي وه. اوس نو دې ته انتظار ایستل کېدی چي بکسونه، پلنډي او باروېنې پر روانه پټه باندي تر دې ځایه راسي. یو نیم ساعت وروسته چي پټه پر حرکت راغله نو خلک داسي وړ باندي راچور سوه چي د دوو ګوتو لارنې تر منځ نه کېدله. له یوې خوا چي دا ډکې وي او له بلې خوا ما په سترگو ښه نه لیدله نو اریان وم چي زما بکس به څرنگه په لاس راسي. ستارجان ته مي وویل چي زما تور بکس کیلی. نه لري او ملائې ما په یوه سپینه تسمه ورتلې ده. که دي چیري په سترګه سو نو درسره راواښې خله او تر ما ئې راوړسوه. خو دقیقې وروسته د ده مرسته وه چي بکس ئې وموندی او تر ما پورې ئې راوړسوه. دا هم یو غټ تصادفي بری وو چي بکس مي له الوتني څخه نه وو پاته سوی او له ما سره یو ځای په الوتکه کي راغلی وو. اوس نو ټولو مسافرانو دې ته زورونه وهل چي تر نورو ځان دمخه کړي او له ترمیناله څخه ژر ووزي. د خلکو لوی کړکچو، د کوچنیانو سوي ژړاوي او د غټو تجارتي پلنډو کوټي په دې کوچنوتي سالون کي یوه داسي غمېدونکې فضا جوړه کړې وه چي د "سفر" خوښي ئې په "سفر" باندي اړوله. د تلابنۍ مامورانو چي تر ډېر ځنډ وروسته ناوخته تلابني پیل کړه نو هر ځل چي به تلواري خلک کوټه وړ باندي راچور سوه نو دوی به په یوه سلا د څارني کار پرې ښووی او بې له توپیر به ئې هم د مخ او هم د شا کسانو ته په چغنده آواز ویله چي له دې ځایه لیري ولاړسئ.

موږ به ټوله شا ته ولاړو خو د کار له بیا شروع کېدو سره به بیا هم هغه چالاکه کسان چي د اجتماعي ډاروینزم په حساب یوازي دوی باید ژوندي پاته سي، تر ګردو دمخه به په نوبت کي تیک ودرېده او خپل کار به ئې په

بري سره مخ ته واهه. زه چي څوک کرته مخ او شا ته ولاړم، راغلم نو مي دا ومنله چي بايد د خپل همېشني سرنوشت له حکمه سره سم ځان ډانډوځ وبولم. ولاړم په يوه آرامه چوکۍ کي هلته گوښه يو ځای کښېنستم او د دې لوی انډوخر د منظرې مفت سيل مي کاوه. شاوخوا خلک تېرېدله او راتېرېدله. ځينو ئې پر بې عدالتيو باندې خپلي تبصرې کولې او له ځانه سره به بوښېدله. زما د سن يو پوخ سړی چي د قهرېدلي غالبوزي په څېر ئې هري خوا ته بد بد کتله، خپل يوه شناخته ته ئې وويله چي په کابل کي ئې له ما څخه درويشت زړه افغانۍ د زياتي وزن په حساب پر مال کرايه واخيستله خو د ځينو کسانو خورا ډېر مالونه ئې بې له پيسو دغسي وړيا راتېر کړه. د غاښود چيچلو په حال کي ئې دا خبره تر خوله راووتله چي څه وکړو د عيال غم اخيستي يو او بلي خوا ته مو مخ نه گرزي. خو په دې بې عدالتي او بې قانوني کي هم سړی د زړه ويني خوري. سړي ته څرنگه قهر ور نه سي چي له يوه څخه هېڅ نه اخلي او له بله څخه په ژوند د بدن پوست کاږي. زموږ وطن چي تل د دغه راز شکايتونو يو تاريخي ټاټوبی دی نو اوس له داسي بې اثره انتقادونو سره د خلکو غوږونه آموخته سوي دي او چندانې سر نه په گرزوي. وايي ئې، اوري ئې او له زړه څخه ئې باسي. د شپې نه نيمې بجې سوې له ما سره چي هېڅ تجارتي متاع نه وه نو تر ټولو وروستی د دې وار راوړسېدی چي په يو څو دقيقو کي د انتظار له دې عصري بنديخانې څخه راووزم. په دباندي کي هري خوا ته رنگارنگ څراغان ځل و بل لگېدله. هغه توره دربه يا توره دربله مي له ياده ووتله چي د کابل پر ښار باندې ئې خپسکه پرته وه. له پخواني دود سره سم د مېلمه پال په نامه هېڅوک زما مخي ته نه وه راوتلي چي لار و ليکه راوښيي او د اوسېدنې تر ټاټوبي مي ورسوي. يو ټکسي مي راوگرزاهو خو د "لابزک" په نامه هغه هوټل ئې نه وو ليدلی چي په کابل کي يوه چا زما د استوگني له پاره راښوولی وو. بل مي راوگرزاهو هغه بيا پنځوس روبله راڅخه غوښتله. زما ټوله جايداد هم دغه پنځوس روبله وه

ځکه راته ویل سوي وه چې تر دې زیاتي پیسې اجازه نسته چې شوروي ته ئې څوک له ځانه سره یوسي. بل یوه دېرش روبله راڅخه وغوښتله خو زه د لسو روبلو په دریځ کې کلک ورته ولاړ وم. څلور پنځه ټکسيان بیا هیڅ دغه لوري ته نه تلله او د "نیت Het" په کلمه ئې ځان ته نجات او ما ته جواب راکاوه. له ما سره د دې خبرې ډار هم وو چې د بکس په خاطر څوک د بډای خیال راباندي و نه کړي او د توري شپې په پرده کې مي دارالبقاء ته وا نه ستوي. یو ځوان رانژدې سو چې ما ئې موټر هلته نه لیدی خو د پنځه ویشټو روبلو نرخ ئې راته ووايه. ځیني کسان چې د "لابزک" په نامه به نه پوهېدله نو ما ته به داسې وسوسه په زړه کې راولوېدله چې ښايي دا به زه غلط وایم او هغه به "لاپزیک" یا "لاپزوک" او یا داسې یو بل شی وي. د دې لغت ټوله طرز آوازونه مي د محاورې په استعمال کې په کار اچوله چې مشکل مي په حل سي، خو گټه ئې نه کوله. په داسې حال کې چې اوس نو د پنځوسو روبلو وړ کولو ته هم حاضر وم، زما د سن یو سپین ږيري موټروان لس روبله نرخ راته ووايه او زه بې له ځنډه په یوه ټوپ د ده ټکسي ته په تلوار وړ پورته سوم. په لار کې ئې درې کسان نور هم موټر ته راوځېړوله او ما ته هر گړی په زړه کې اندېښنه راگرزېدله چې ښايي په یوه تلکه به بند سوی يم. په هر حال سرنوشت ته مي ځان وسپاره او ځان ته مي ډاډ ورکاوه چې ما ته خپل ژوند څه په لاس راکړي دي چې اوس نو بیا له مرگه څخه لا هم بهرېرم. ټکسي موټر ښه ډېره لاره ووهله او د تورو سړکانو په یو ځای کې موټروان یوې خوا ته گوته ونيوله او راته وئې ویله چې "لابزک" هم هغه دی. له موټره ئې تا سوم او ده ته مي د پیسوله ورکړي سره کورودانی هم ووايه.

کله چې له خپلې باروښې سره هغې ودانۍ ته ورننوتم نو هلته مي تر هر څه دمخه په پورې زړه وویله چې زه د علومو د اکاډیمۍ مېلمه يم. نو کړیوالې بوډۍ راته وویل، دلته ځای نسته. ما په جواب کې ورغبرگه کړه چې: "لابزاک" به هر وروځی راکوي. دې چې زما خبره واورېده نو ئې راته وویله

دا "لابزاك" نه دى بلکي د "وستوك" په نامه يادېږي.

هک حيران وراخطاودرېدم چي زه ئې اوس د دې لوى ښار په کوم گوټ کي د توري شپې غېږي ته ورغورځولى يم. د خپلي بد چانسۍ هغه پخوانۍ خاطرې مې يو په بل پسې قطار په زړه کي راټېرېدې چي زما ژوند ئې هر وخت له سختيو سره مخامخ کړى دى. يوه بله پنډه بودۍ چي په هم دې سالون کي گوښه ناسته وه نو په لوړ رغ ئې راناري کړه چي "لابزاك" دلته نژدې دى. پر راسته لاس به ووزې، بيا به په زينو کي تېر سې، تر هغه پسې به پر چپه لاس راوگرزې او مخامخ به دغه هوټل ته ورسې. ما ول زه له يوې خوا سترې ستومانه يم له بلي خوا په سترگو شى نه وينم او له بلي خوا دلته تکه توره دربله ده، نه زه راسته پېژنم او نه دي په چپه پوهېږم. يو څوک راسره ملگرى کړى چي تر دغه ځايه مې ورسوي. له بوديانو څخه يوې په چغنده رغ راته وويله: داسي بېکاره څوک دلته نسته چي له تاسره ولاړ سي او لار و ليکه دروښيي. په آخر کي دلته يو ناست ځوان چي زما په مشکل وپوهېدى سمدستي راوپاڅېدى او بکس ئې هم راسره واخيستى، څلور دقيقې وروسته ئې د کړو وړو لارو څخه د لاپزک د هوټل سالون ته راوستلم. ځوان د داغستان اوسېدونکى وو او ډېره مننه مې ځني وکړه.

اوس نو بيا دلته د هوټل ځواني نوکريوالي نجلۍ راته وخرنډل چي دلته ځاى نسته. دې ته مې نو په ټينگه وويل چي زه له دې ځايه څخه په وهلو، ډبولو او ټکولو هم نه ځم. گوره په هغه کوچ کي شپه تېروم چي د دغه سالون په پاى کي بېکاره پروت دى. د هغې پلمې او بهانې چي گټه وه نه کړه نو ئې بيا راته وويله چي بايد د شپې د تېر له پاره اوز رولونه واچوې. ما ورغبرگه کړه چي زه د ازبکستان د اکاډيمۍ په بلنه راغلى يم او ستاسي د پيسو ټوله حساب و کتاب په هغواړه لري.

موږ ته خو د عنعنې اخلاقي درسونه داسي ښوونه کوي چي د انسان له پاره سمه لهجه او نرمه وراشه په ژوند کي د بري يوه منلې نسخه ده. خو عملاً

زما د ژوند تجربه دا نتیجه راکوي چي لجاجت، سرتېمبگي او پر خپله خبره ټينگ درېدل يا له خپله خړه څخه نه تا کېدل هغه طريقه ده چي چندانې ناکامي نه لري او د بري زيات شواهد ئې هر کله موندل کېږي.

زما جدي ټينگار او د وچ ضرورت اصرار "بیدار خوابه" نجلۍ دې ته واداره کړه چي ضرور مي پر سور نا غور ونيسي. زه خو له وختي څخه په دې پوهېدمه چي ښايي دلته به زموږ د اکاډيمۍ يو شمېر کسان راغلي وي. اما څرنگه چي دوی زما په څېر د ځان د تبارز ښه استعداد نه درلودی نو نجلۍ چندانې نه پېژندله او نه ئې د دوی نومونه تلفظ کولای سواي. يوازي "موسی رحيمي" دې ته معلوم وو چي ما ته ئې رانېووی. نو کړيواله نجلۍ راسره راولاړه سوه او زه د خپلو ټولو پلنډو سره تر شا په دې پسي رهي سوم. په ليفټ کي ئې نيخه چي کوم منزل ته وځېژولم خو بيرته ئې بيا د زينو يا ځينو له لاري څخه يو څو منزله راتا کړم. په دغه وخت کي د تره کوډ د پاچهۍ "کته سئ سپاره سئ" پښتني وراشه هر گړی را په يادېدله. په دوهم منزل کي ئې د څو کوټو دروازې په خورا شدت په سوک وروټکولې. تر اوسه لا چا دروازه نه وه خلاصه کړې چي په دهلبز کي هاند صاحب له يوې کوټې سر راوايست او د ده د ليدو سره مي خپل مسايل حل وبلله. کرار کرار نور انډيوالان هم يو په بل پسې راپيدا سوه. روغېږونه مو سره وکړه او مجلسونه مو ښه تاوده سوه. دوی خو تر ما دمخه وختي راغلي وه نو ما په هيواد کي ورځني حالات ورته بيان کړه. ټولو زما له پاره د ډوډۍ د تيارېدو سربېسته پر غاړه واخيسته. ايشېدلې هگۍ او ترڅې چای له ډوډۍ سره په دوږدنگ راته برابري سوې. اوس دلته بوره د نه پيدا کېدو په وجه د چايو له کلتوره څخه حذف سوې ده. په دې منځ کي يوه انډيوال د خرما په نامه يوه مېوه هم راته کېښېووله. دا خرما نه ده هسي د خرما رنگ په بدېږي، بلکي د يوه بې خونده خرماو سره په بې خوندي کي پوره شباغت لري، چي هغه کله ناکله زموږ بازارو ته هم راشيوه کېږي. دا مېوه چي د منې په اندازه ده د بيهي سره

ښايي په بې خوندي کي يو څه سيالي وکړي. خان محمدايوب خان به زياتره پر بيهي باندي ټوکي کولې او بې کيفيته سوډل کسان به ئې هم له بيهي سره مشابه کوله. کټ کټ به ئې وخنډله چي بيهي هم اوس په مېوو کي شمېرل کېږي.

رحيمي صاحب د دې خوږو د تيارېدو په روان فعاليت کي ځان ډېر سترې کاوه. دغه ځوان چي زموږ په اکاډيمي کي خپل ځان چندانې نه وو څرگند کړی خو دلته ښکارېده چي د اخلاقي اهلېت او لياقت ډېر ښه خصوصيات ئې له ځوانۍ سره يو ځای سوي دي. ځکه نو دی ټولو اوزبکانو هم پېژندی او هغه متل ئې سړي ته ور په ياداوه چي "کلی په نامه لري يو خوی تر نورو ښه لري".

کوچنۍ خبري نو بې حسابه ډېري دي خوزه ئې بالاخره په هغه نومره کي له معتمد صاحب سره مېشته کړم چي دوې کوټې ئې يوه د ناستي او بله د خوب له پاره درلودې. د خوب کوټه جنتي معتمد په خپله خوښه يوازي ما ته راپرېښووله. دوه بستره له خپلو ټولو لوازمو سره هلته تيار ښکارېدله. پر هر چپرکټ باندي چي د ناوي د ځای په څېر ايسېدله د خورا ښکلي او ځلېدونکي ټوکره خوشحالوونکې روجائي گاني هوارې وې. دوه مېزونه، د کالو له پاره يوه غټه الماری او لويه قدنمايه هينداره په دې خونه کي ځای پر ځای لیده کېدله. د ناستي په کوټه کي ئې خورا غټ تلوېزيون او يو بې سده لوی يخچال د مېزونو او چوکيو سره توجه جلبوله. هر څه سامبال وه، خو د تليفون له نعمته څخه ئې برخه نه درلوده. کلکينان ئې نه تړل کېده او جالۍ ئې هم نه درلودې. د تليفون غارونه وه خو تارونه ئې ځني ټول کړي وه.

سره له دې چي د لمبېدو د تشناب له پاره ئې ښه پراخ ځای درلودی اما يو ناکاره نالايقه سرکاري مهندس هغه داسي تنگړی جوړ کړی دی چي د هوټل د نورو وسايلو له پراخۍ او لویۍ سره کورټ شباغت نه لري. د پخوا د شوروي او د اوس د خپلواکو حکومتونو د اتحاد په ټولو چارو کي د اجزاوو د

تناسب يا توازن تر منځ دغه شان بې ډوله نيمگړتياوي هر چيري په مخه راځي. يوازي عيب په همدې تمدن کي دادئ چي د هر کل په اجزاوو کي ئې لازم تعادل درک نه لري او نو ځکه د نيمگړتيا په وجود کي ئې ښېگڼي له سترگو څخه ځان پټوي او چا ته نه معلومېږي.

چي قصه بلي خوا ته راڅخه ولاړه نه سي نو هغه وو چي په داسبا سهار له معتمد صاحب سره يو ځای د چايو د چښلو په تلابن د هوټل کانټين يا بوفيت ته له دوهمه منزله راتا سوو. د بوفيت دروازه په لوی قلف کلکه تړلې وه او د هوټل غاړچي موږ ته د يوې پوښتني په جواب کي وويله چي په څه نه يم خبر. باره دباندي راووتلو او په نژدې شاوخوا کي يو ځای ته ورغلو چي ترڅې چای ئې له تروې يا سرکې وچي ډوډۍ سره په يو څو پيکه ورکولې. سماوارچي هم چرسې، هم شرابي، هم پنج عيب شرعي او له روان تقريره څخه خوشخويه موالې ښکارېدی. په ډې بوري آواز ئې د اوزبکي ژبي زيره ږغونه تر بيري خولې درانه درانه را ايستله. لېونی، لېونی ښورېدی او دې حرکاتو ئې د سړي توجه ځان ته ډېره جلبوله. ښه زار خوره ځوان معلومېدی. په زيره خندا ئې په ماته ماته روسي ژبه راته وويل چي تاسي به هم له ترخو چايو سره زموږ په څېر بالاخره پوره آموخت ونيسی. ډېر تشويش مه کوئ، پرېشاني خو د سړي زړه خوري. زما معتمد ملگري ته ئې وويل چي له کومه هيواده راغلی يې. هغه د ورځني جرياناتو د مصلحت له مخي داسي درواغ ورته وويله چي زه هندی يم. وروسته معتمد ما ته څرگنده کړه چي اوس دلته د پښتنو يا افغانانو له نامه سره سخت حساسيت راپيدا سوی دی او نو ځکه هر چا ته خپل ځان هندی معرفي کوم. له دې يادوني سره ئې ما ته هم دا اندېښنه راپيدا سوه چي زه به څرنگه خپل درواغ او رشتيا د ځان د نجات له پاره سره يو ځای کړم. په پای کي تر ډېر چورت وروسته دې نتيجه ته ورسېدم چي يو خورا ناشناخته يا ناپېژندلی نوم به وراخلم او د دې راز پوښتنو مخه به ئې دهغه په جواب له ځانه څخه گرزوم. پنځوس کاله پخوا تر

شاد خپلي هغي کوڅې نوم را په زړه سو چي خلگو د مسليانو کوڅه بلله، ولي د سرکار په دفتر وکي د ميرزايانو له خوا د خوگيانو په نامه يادېدله. اوس نو هر څوک چي له ما څخه د ځان پوښتنه کوي په پوره زړه هغه ته په جواب کي وایم چي د خوگيانو یم. په دې توگه زما درواغ او رشتيا دواړه يو ځای د اضدادو د وحدت د پالیکتیکي نمونه گڼله کېږي.

که څه هم زما له راتگه څخه د دې ځای اکاډیمي په وختي کي لا خبره وه خو د هغې عمومي بې نظمۍ يا بدنظمۍ له برکته چي اوس پر دې محکو را روانه ده، هیچا د پخوا په شان په ما سر و نه گرز اوه او هر مؤظف مامور په يوه يا بله پلمه ځان له خپله مسئولیته څخه خلاصولای سي. دلته به پخوا د نومبر پر اوومه نېټه د اکتوبر د ستر انقلاب شانداره جشنونه روان وه خو اوس ئې د رخصتۍ له عطلاته څخه هر څوک گټه اخلي اما د خوبښو له حرکته څخه ئې ځان کارې. زما له شامته څخه سرپر سر څلور ورځي پرله پسې بېکاري يا رخصتي سوه او که "رحيمي" غوندي پوه زلمی زما په ناپوهي نه وای پوهېدلی نو زه به د خپلي بې کفایتۍ له کبله د هوټل په عصري ودانۍ کي له لوړي څخه کچول سوی وای. د رحيمي له سره څخه په دې سد رسېدلی وو چي ما د خپل تاریخي چادي توب له کبله د دغه علمي سفر له وړيا تجارتې چانس څخه زموږ د نورو علمي تاجرانو يا تجارتې عالمانو په څېر هېڅ راز حیاتي استفاده نه ده کړې. ځکه نو دی په خپله راغی او زما پر حال ئې د پېرزویني له مخي پوښتنه وکړه. ما هم د وچي اړتیا له کبله دا جرئت وموندی چي د خوړو او چښو له پاره دوه سوه روبله پور ځني واخلم.

په پنځمه ورځ د اکاډیمۍ مېلمه پاله لیوډمیلا راغله چي زموږ په حال ځان خبر کړي. د خپلو خبرو په سر کي ئې وویل چي په مسکو کي د شوروي اکاډیمۍ څو ورځي کېږي چي ترلې ده او هلته تلفون څوک نه پورته کوي چي موږ د خپلو چارو هدایت ځني واخلو. زه ئې دې خبري ته ډېر اریان سوم. ځکه په ژورنالیستي خبرونو کي اوس پوره دوې میاشتي کېږي چي

از بکستان خپلواکۍ ته رسېدلی دی خو عملاً لا دا گړی هم د یوې کوچنۍ ادارې د چارو لارښوونه د مسکو د اکاډیمۍ له مرکز څخه غواړي. دا نو ډېره عجیبه خپلواکۍ ده چې مسکو په دې نه پوهېږي چې څنگه ئې ورکړي او دلته بیا ازبکان په دې نه پوهېږي چې څنگه ئې ځني واخلي. د لیوډمیلا له قوله د چارو مشوره په مسکو کې له هغه بېروویچ څخه اخیسته کېږي چې ما وختي له دهغې پلا په سفر کې د خرسوویچ په نامه بللی وو. هیڅ تصور مې نه کاوه چې دلته لا هم پر مور د هغه حیوانزي فرمانونه چلېږي.

لیوډمیلا چې یوه ښایسته مهربانه په ژبه پوه نجلۍ وه په خپلو خبرو کې ئې وویل چې ما ته نه ده راملومه چې تاسې ته د خرڅ له پاره څو نه پیسې درکولي کېږي. دا معلومات لازمه ده چې له مسکو څخه واخیستل سي. سل روبله ئې له خپله جېبه راوکښه، ما ته ئې راکړه او زما پاسپورټ ئې د رسمیاتو له پاره له ځانه سره واخیست.

یوه بله ورځ بیا لیوډمیلا په دې هوټل کې مېشته افغاني عالمانو ته د یو رمازه په توگه داسې تر غور ورتېره کړې وه چې تاسې خو به پیسو ته سمدستي عاجله اړتیا نه لرئ؟ یعنې هر یو له غټو انډیو سره راغلی دی څو زیاتي روپی پر وگټي. دا خوارکۍ په دې واقعیت نه پوهېدله چې د پوهانو په ډله کې کله ناکله ماغوندي یو تاریخي ناپوه هم بې له پلنډو څخه تش او تور راتېرېږي.

پخوا د اکاډیمۍ غړو ته لس، پنځلس او شل روبله له علمي درجې سره سم د ورځني په حساب د خرڅ له پاره ورکول کېدله. خو څو ورځي وروسته چې ئې تر ما پوري خپل خرڅ راورساره نو راملومه سوه چې زما له پاره ئې د اکثر حد پر ځای اقل حد ټاکلی دی. ځکه هغه چاته چې پخوا به لس روبله د ورځني ورکول کېده، هغو ته ئې سړي سر د ورځني پنځه پنځوس روبله تادیه کړي دي. ما ته که څه هم د ورځني څلوېښت روبله راکوي خو د پخوا د شلو روبلو ارزښت هم نه لري. دا سرچېه محاسبه چې منطق ئې نه راملومېږي او

د سپينېدو له پاره ئې د مراجعې خای هم نسته د هغې نوي گډوډۍ نتيجه ده چې د گر باچوف له پيريسترو که څخه زېږېدلې ده.

په تېر سفر کې خو زه په خپله د خرڅ د اخيستلو له پاره د محاسبې دفتر و ته ور تلمه خو دلته بيا له ښه مرغه قاعده داسې ده چې د مېلمه پالې په لاس هره مياشت تر هوټله پورې فمېن يعمل راوړه کېږي. د دې قاعدې ښېگڼه دا بولم چې د "شاه مېته، شاغلي نميته" له زجره څخه تاسې ته آزادي درکوي او د محاسبې د هيڅ مامور تړيو تندۍ او د هيڅ ميرزا بوڅ مخ نه ويني چې پر تاسې ئې دغه مفتي روپۍ نه پېرزو کېږي.

په ژوند کې چې هر سړی د هر گړي رنگارنگ پېښې گوري نو په دې لړ تخاو کې سم نه پوهېږي چې خپل بيانونه له کومه سره راوښيي او د لوستونکو څه راز علاقې په نظر کې وساتي. زما په خيال ښه به دا وي چې د خپل مغز جريان ته واگي وروسپارو او وگورو چې هغه څه چپه چرلېدی، راباندي وهي او د کوم انتخاب پر کړو وړو لارو باندي مو اچوي. د همدې پر بکړې له حکمه سره سم نو دا دئ بازارو ته راووتلم. ترافیکي اشارې هر چيري سته او په منظم ډول سرې کېږي، ژرېږي او زرغونېږي خو لکه څنگه چې د وگړو بېره له پوليس څخه هېره سوې ده د تمدن ترافیکي مقررات همدغه شاني نه پالل کېږي او د هر سن خلگ زموږ په څېر د سپکانو پر هر خای اوږي رااوږي. يوازي د موټرانو ډېروالۍ دا جبر له منځه نه دئ وړی چې موټروانان ئې لا اوس هم ځانونه په اجراء مکلف گڼي. خو د نوي آزادۍ او ډيموکراسۍ له انحرافاتو سره ښايي دغه مکلفيت هم نن سبا په بې شمېره ټکرونو سره پای ته ورسېږي.

دلته هر څوک له اقتصادي بې ثباتۍ سره خورا په عذاب دئ. د تېر ژوند پوچ ثبات اوس دلته يو خوب او خيال ښکاري. هغه ورځ د رئيس په سويه يوه مهم سړي راته وويل چې دلته خلگ پيسې راوړي او زموږ شيان پر هره خوا راخته وړي خو موږ ته يو څو بې ارزښته کاغذونه پاتېږي. د دوی

سردارانو صوبدارانو ته دا چل نه ورځي چي څرنگه يو داسي نظم په دې اله گوله کي ايجاد کړي چي په خپله آباد سي او د شيانو خرڅلاو ئې د اقتصادي انکشاف او قدرت په يو عامل باندې واوړي. يو بل عالم مي بيا وليدی چي په خپل غټ او پاک دفتر کي لاس تر زنه بېکاره چور تګي ناست وو او په دې نه پوهېدی چي په کوم ميتود خپلي علمي او تحقيقاتي چاري مخ ته بوزي. د پيري سترویکه په ځلانده او روښانه لار کي هدفونه، کارونه او ميتودونه ټوله له لوی او کوچني څخه پر يوه مخ ورک سوي دي. خو د انسانانو خوږل، چنبېل، اوسېدل، اغوستل، لوبېدل او داسي نور او نور به له توقفه په دې حال کي بيا هم ادامه لري.

د هغو تودو تجارتي هلو ځلو په منځ کي چي زما پر شاوخوا جريان راته لري، کله ناکله پر ما باندې هم وخت ناوخته نابنده کسان دروازې ټکوي او د ټوکړانو يا دسملانو د علمي سوداګر خيال راباندې کوي. زما د نې يا نيت جواب به له شکه دوی ته ښکرو درواغ معلومېږي. "فنائي" صاحب چي د اکاډيمۍ يو خپرونکی دی د هر عالم سوداګر يا سوداګر عالم له پاره ئې د ګټي معيار يا نصاب دوه لکه افغانۍ ټاکلی دی. ما ته د سعدي هغه بيت هر ګړی په دماغ کي راګرزي چي وايي:

نه محقق بود نه دانشمند

چارپائی براو کتابی چند

يو څو کاله پخوا که موږ ويلي يا ليدلي وای چي د دې ستر شمالي ګاونډي ځوان نسل به د کمونيزم په هغه مرحله کي چي کار به د استعداد او ورکړه به داړتيا په اندازه وي، د اکاډيمۍ د هوټل پر کوټو به ګرزي او له خواړه افغانستانه څخه به ئې د څو متره جاپاني ټوکړانو او دسملانو په موندلو پسي راوهلې وي. ما ته هم پر خپله پخوانۍ غولېنگۍ او اوسنۍ شودګۍ باندې غبرګه خدا راځي، او د غربي پوهانو هغه ليکني را په يادېږي چي ويل به ئې تر شا پاته مملکتونه يوازي د سوسياليزم له لاري په کاپيټاليزم پسي ځانونه

رارسوي.

زه همدا اوس د اکاډيمۍ په هوټل کي او د اکاډيميانو په ټل کي حتی په دې شرمېږم چي ووايم کتابخانو ته ځم او هلته په زړو آثارو کي د ژوند نوي حقايق لټوم. علمي څېړنه او پلټنه په دې فضا کي د پر سد سړي له پاره د شرم او د بې سده له پاره د لېونتوب خبره ده.

خارجي خبرونه چي دلته په خپله کوچنۍ راډيو کي اورم نو ښکاري چي د افغانستان کښاله يو ځل بيا هم د سياسي منافعو پر مېز باندې د ږيرورو او بې ږيرو له خوا څخه شغل کېږي او له دې غږ کي څخه هر څوک غواړي چي خپل کوچ راټول کړي.

هغه خلا چي زموږ په هيواد کي د سرو لښکرو له انقلابي وتلو سره راپيدا سوې ده او گاونډي دوستان ئې دې ته هڅولي دي چي په خپل متضاد نفوذ هغه ډکه کړي، همدغه ته ورته يوه پروسه په دې سيمو کي هم تر سترگو لاندې تېرېږي. له يوې خوا د دې هيوادونو تر منځ مذهبي، کلتوري، او تاريخي پيوندونه او له بلې خوا ايتنيکي او فرقوي انفراديتونه هم ورسره مخ پر انکشاف دي. حتی پاکستان او ايران پر جدي حرکت راغلي دي چي د خپل نفوذ د زياتېدو له پاره ئې لويې رځنې ولټوي. لکه د شوروي په ننوتلو کي، دوی هم له دې نفوذه سره ښايي خپلي ذاتي ستونزي له ځانو سره يو ځای ښاسي او د جرياناتو بهيرونه نور هم داسي سره ولږي يا وروړي چي حل ئې يوازي د تاريخ په لوی طبيعي څرېږي کي يوه زمانه ځان څرگند کړي.

هغه بله ورځ مي د يوه لوی مسجد له مخه سره د مېز پر سر باندې په اوزبکي ژبه او عربي خط باندې د مذهبي ادبياتو يو زيات شمېر آثار وليدله چي خرڅلاو ته وړاندي سوي وه. څرنگه چي دلته پر هر شي باندې خلگ د کتلو له پاره راټولېږي يا راپنډېږي نو د دې آثارو نندارې ته هم لڅ سړي او ږيرخريلي زلميان له يوې خوا او بلې خوا څخه راگرزېده، تر کتنې لاندې ئې

نیوله او هم ئې پیرودله.

تاشکند خورالوی او ډېر غټ ښار دی. آبادی ئې یادانی ئې تر حساب تېري دي. خواپاکي هم لري او د ژوند زیاتره وسایل ئې زموږ په پرتله پر عصري تمدن برابر دي. روسي او اوزبکي دواړي ژبي د ښار په هره ښه ښه کي په څرگنده توگه اورېده کېږي. اجتماعي وضعه ئې هم د ستاینې وړ ده ځکه څوک چندانې په چا پسې نه گوري. خو که د خیره سره د چپه چرلنډیو دوره پر راورسېده او د تاریخ پر زاړه خره باندي سپاره سوه نو خورا ژر به ئې د مادي نعمتونو ځای روحاني رجعت ونیسي. لاکن له هر څونه تر شا تگه سره دا تصور نه سي کېدای چي د کندهاري ذهنیت په معنا ږیروره مسلمانې به دلته مسلطه سي. ځکه د اویا کالو ښوونې او روزنې دغه شان امکانات په رېښه کي له منځه وړي دي.

په بازار کي د کالو او جامو زیات ډولونه لیده کېږي. خو محلي کلتور ئې په هغه اوزبکي یا تاجکي خولۍ کي ځان پوره ښکاره کوي چي پر خریلي سر باندي جگه ولاړه وي. نارینه اوزبکان د کندهاریانو په شان سر پاک خریي اما د ژمي په سړو کي پر خریلي سر باندي د پوست بېره خولۍ پر سروي. د بېلابېلو توکمونو تر منځ د نسل گډېدنې خورا په زړه پوري انساني څېرې ایجاد کړي دي، مثلاً هزارگي ښه لیده کېږي چي شنې ښایسته اروپايي سترگي ئې وي.

را به سو نرخ او نواته. زه چي له کابل څخه راره کېدم نو هلته د روبل نرخ په اتلس افغانس وو. په دې حساب نو د شیانو نرخونه یو له بله پرتله کېدای سي. یو گیلان چایي په لس کوپیکه او یوه کوچنۍ ټیکۍ یا ټیکله چي "بولچکه" ورته وایي په شل کوپیکه رانیول کېږي. هندواني کیلو په یو نیم تر دوه روبله او خټکي هم دغسي. سیب یا مڼې د کیلو په حساب په اته تر لس روبله او انگور له دوولس څخه نیولې تر پنځلس روبله پوري. ښې مغزني بریاني پلۍ یا مومپلۍ له دوولس څخه تر څورلس روبله پوري. د ډوډۍ ټکۍ.

مي په بېلابېلو دولتي او شخصي دوکانو کي په لس، پنځوس تر اتيا کويکه پوري رانيولې ده. د دې تفاوت سبب به نو له ما څخه نه پوښتې ځکه په هر حال دا د نرخونو يوه بې نظمي او يا د يوه نوي نظم بې سنجشي و بولئ چي د اقتصاد په برخه کي پوليسي غوندي تحقيقات ايجابوي. سيخ کباب څلور سيخه نن په اته روبله خوړل کېدای سي. پنډي ورجي له غوښو او ډوډۍ سره په څلور روبله ملاوېږي. ښه کشمش په دېرش روبله او مميزي په پنځه ويشت روبله وايي. هېل کېلو په يو سل او شپېته روبله. اومه نخود او ماش هر يو کېلو په اووه روبله. پنډي ورجي په دولتي دوکان کي په څلور روبله او درې اويا کويکه خرڅېږي. غوښي په پنځه دېرش روبله کيلو ملاوېږي.

د دې ټولو پرمانيو په منځ کي زه په دې نه يم بريالی سوي چي کوچي وخورم او يا وچي چايي چيري رانيسم. آبگرمي هم علمي سوداگرو په بازار کي چور کړي دي او نيکلي چای جوشه هم پر ما نه ده پېښه سوې چي رائي نيسم. له دې بابته نو يو څه په تکليف يم ځکه هر سهار په ترڅو چايو پسي مجبوره يم چي يو څه ځکل لاره ووهم.

که څه هم دلته زياتره نرخونه هره ورځ مخ پر لوړه گرندۍ ټوپ وهي خو موږ چي په کابل کي له گراني سره پوره آموخت نيولۍ دۍ نو بيا هم شيان ارزانه راته ايسي او بې له چورته پيسې پر راباسو. لکن د دې ځای معاش خوره يا تنخواخوره خلگ خورا زيات په عذاب دي او هره ورځ له دې نوي آزادۍ څخه چي د پيسو د غلامۍ زېري ورکوي تر پزي پوري راغلي دي. نتيجه به ئې ضرور خړۍ او خرېږي وي.

که موږ د مارکس هغه شاخص په نظر کي ونيسو چي د ټولنيز انقلاب ماهيت د ملکيت د روابطو په تغير کي ځان څرگندوي نو په ډاډه زړه ويلای سو چي دلته يو غښتلی انقلاب روان دۍ اما داسي يو انقلاب چي مارکس ئې په خپلو څېړنو کي پېش بيني نه وه کړې.

تاشکند چي پخوانيو تاشقند باله او اوس په روسي حروفو کي

تاشکینت ویل کېږي، په ژمي کې عجیبه هوا لري. یوه میاشت دمخه دلته واوره واورېده. بیا هوا د سانتيگراد یوویشته درجې ته ورسېده. اما په دې حال کې هم د هوا د رطوبت په خاطر سړی مجبوره کېږي چې هم بالا پوښ واغوندي او هم وړینه خولۍ پر سر کړي. یو څه اورښت چې بیا په دا بله ورځ وسو نو درجه ئې یو دم د صفر درجې ته راټیټه سوه.

تاسي ما ډېر وبخښئ! زه اوس په داسې حال کې چې د نوچه او نیمچه سوداگرانو لېونی، خُغاستي د رانیولو او خرڅولو له پاره زما په چارپېریال کې په بېړه رواني دي او زه چې هم ضرور د اوز بکانو په نظر کې د پاخه عمر یو سیانه سوداگر ښکارم نو زما د نې پر جواب ئې هیڅ باور نه راځي او امید ئې نه راڅخه پرې کېږي. سره له دې چې وخت ناوخته د توکرانو او دسملانو له پاره د کمسمول انقلابي ځوانان دروازې راباندي ټکوي خو زه لا بیا هم دې ته جوړېدلې یم چې د کتابو د خپرني په باره کې په خپلو برگزوو باندي تاسي ته درد سر درکوم. ښه دا خو نو زما تاریاک وبولئ چې له ښکاره ضررو سره ئې زه له عملي توبه څخه ځان نه سم ژغورلای.

د هغې هڅې په سلسله کې چې ما غوښته زموږ د تاریخ او اقوامو په باب ځیني داسې نادر آثار چې انگرېزانو په نونسمه پېړۍ کې کښلي دي او دلته موندنه کېدای شي له یوه او بله ځایه څخه معلومات واخلم. د تلابن په نتیجه کې دونه راملومه سوه چې دلته د علیشېر نوایي په نامه یوه ستره کتابخانه سته او هلته بیا د "ترکستانسکي زبورنیک" یعنې د "ترکستاني مجموعې" په نامه د بېلابېلو آثارو یوه غټه ذخیره ساتل سوې ده. د دې کتابخانې د لیدني او د ځینو کتابو د لوستني له پاره ئې د ختیځ پېژندنې انستیتوت ته ورغلم. د هغه ځای آمر چې زموږ ځینو ملگرو د هغه له سړې وضعې څخه شکایت درلودی، خو ما ته ئې د دغې کتابخانې د مقاماتو په نامه یو سپارښت لیک وکښی چې زه په خپل روڼ مننه ځني کوم. دا کتابخانه یا کتابتون زموږ هوټل ته نژدې په هغه لویه میداني کې موقعیت لري چې د "پلوشد لیننه"

پخوانی نوم ئې په دې تازه وختو کې د "میدان مستقلي" په اوسني رسمي نامه باندې سرکاري خلگو بدل کړی دی. دلته د "لېنن" یوه ډېره ستره مجسمه لیده کېږي چې ښايي یو وخت به ئې د انقلابي سیاست په تودو جریاناتو کې د غښتلي روحيې الهام خپراوه. خو اوس ئې یوازې هنري عظمت د زیاتي ستاینې او پاملرنې وړ دی. هغه بله ورځ د مسکو د کومي کلیسا د ږنگولو یوه پخوانۍ غمجنه خاطره د تلویزیون پر پرده باندې د زړو کمونیستانو د یوه ناوړه عمل په توګه په تاسف سره غندل کېدله او د ژورنالیستانو زیاترو دلایلو ئې د هنري ضیاع پر احساساتو باندې تکیه کوله. که د تاریخ دغه منطق ومانو نو د لېنن د داسې مجسمو راخوږېده یا ویجاړېده چې اوس په ځینو ځایو کې روان دي همدغه شان د نن ورځې د ډیموکراتانو یو هنري جنایت ګڼل کېږي.

له سیاسي قضاوتونو څخه ځان راباسم او وایم چې تر څو پلټنو او پوښتنو وروسته مي د کتابخانې لاره وموندله. ډېره غټه ودانۍ وه چې زښته لویې دروازې او کوټې ئې درلودې. زه د خپل سپارښت لیک په مرسته د نادرو آثارو د ساتنې یوې ځانګړې کوټې ته راوستل سوم چې هلته د رحیم جان فیض الله یف سره آشنا سوم. دی په خټه اوزبک وو او د عمر کلونه ئې د شپېتو په آخره کې معلومېدله. رحیم جان وچ کلک او ډنګر سړی وو خو د پټې خولې په جوړښت کې ئې یوې ښکلې طبیعي موسکا ځان ښکاره کاوه چې د ده د سترگو له تاتاري تبسم سره ئې سیالي کوله. د خبرو په ترڅ کې ئې راته وویل چې یو زمانه ئې زموږ د هیواد د غازي آباد په فارم کې هم کار کړی دی. رحیم جان کټ کټ په مڼه خوله وخنډله او راته وې ویله چې ما ته به په افغانستان کې زیاترو خلگو ویله چې ته هزاره یې او ما به هم سره ورسره ښورواوه چې هوکې. د ده یو څو پښتو جملې هم زده وې. داسې ښکاري چې د ختیځ پیژندنې انستیتوت ته منسوب زیاتره ځوانان یا زاړه مامورین په یوه یا بله زمانه کې د یوه یا بل مقصد له پاره په یوه یا بل نامه افغانستان ته راغلي دي او

زموږ د هیواد په وجود کې ئې د شاهي سرکار تر حمایې لاندې د خپل مقدس یا نامقدس ماموریت لندې یا اوږدې دورې تېرې کړي دي. خو د تاریخ دغه برخه مو هغه له سترگو څخه پټه وړشو ده چې د حقایقو سرونه ئې د تاریخ په رموز دریاب کې ډوب پاته سوي دي او نور لاهم ډوب پاته کېږي. که چیرې یو وخت زموږ هیواد په رشتیا د ملي حاکمیت خاوند وگرزېدی نو باید چې هم د تېر تاریخ جاسوسان او هم د نوي تاریخ منافقان اولس ته وروپېژني.

له دې بېهوده بیانه څخه چې راوگرزم نو به درته ووايم چې د "ترکستاني مجموعې" په اړه مي خپلې پوښتنې او گروپړنې پیل کړې. دلته د لومړي ځل له پاره په دې ورسېدم چې "سانکت پيتربورگ" کې د ترازې واکمنۍ له خوا څخه ښه وختي لا دې کار ته اقدام سوی وو چې د افغانستان په شمول د آسیایي سیمې په باب ټولې چارې د ترکستاني حوزې په څېر وپېژني او د سیاسي اهمیت په خاطر ئې د گڼو اولسونو کلتوري، اجتماعي، اقتصادي، او داسې نورو چارو ته جدي پاملرنه راوگرزوي.

د کتابخانې هغه درې کیتلاگونه چې لومړی ټوک ئې په ۱۸۷۸م کې، دوهم ټوک ئې په ۱۸۸۴م کې او دریم ټوک ئې په ۱۸۸۸م کال کې د مراجعې له پاره په خورا منظمه طریقه په "سانکت پيتربورگ" کې چاپ سوي دي، پر دې ټکي باندي پوره دلالت کوي چې دغه زمانه د سیمې مسایل د روسیې په گډون د اروپايي نفوذ د خورا زیاتي توجه وړ گرزېدلي دي. د ترکستاني مجموعې ټوله ټوکونه نن ورځ که څه هم په شمېر پنځه سوه څلور نیوي (۵۹۴) ته رسېدلي دي اما غټه برخه ئې تر ۱۸۸۸م پورې په شمېر څلور سوه شپاړس (۴۱۶) ټوکه ته په وختي کې لا رسېدلې وه. یوازي په دوهم او دریم کیتلاک کې د افغانستان په باب انگرېزي، فرانسوي، الماني او روسي آثار چې ما وشمېرله درې سوه پنځوس (۳۵۰) ته ئې حساب ورسېدی. داسې ویل کېدای سي چې په نونسمه پېړۍ کې زموږ د حوادثو په باب د نړۍ والو مدارکو یا منابعو زښته غټه ذخیره په دې منظمه مجموعه کې راغونډه سوي

ده. د صحافت له پلوه بيا تر ټولو په زړه پوري خبره خو لا دا ده چې گرده ټوكونه ئې د قطع له مخي په يوه اندازه دي. هغه آثار چې په وړه قطع چاپ سوي دي د سپين كاغذ بياض ئې وراچولۍ يا پوري سرينس كړى دى او هغه بيا چې قطع ئې غټه وه د پاڼو په كت سوي شكل ئې يوې اندازې ته راكوچني كړي دي.

غواړم دا د خپرنې او كتاب لوستنې يا پلټنې بې خونده موضوع چې زما د روان واقعي چارپېريال د اقتصادي هلو ځلو په تودو سرانښو كې يوازي د لېونيانو له پاره د شخوند گوله گڼله كېداى سې نور هم پر دغه ځاى بس كېدو ته ورسوم او ستاسې د سر پر سد ماغزه ورباندي چپه نه كړم.

كه څه هم د خوراكې موادو او اقتصادي گډوډيو خبرې د حياتي مشكلاتو په فهرست كې لومړى ځاى نيولى اما يو بې كبره سړى بيا هم دلته كولاى سې چې د دوى په لغمان (يعني زموږ په مكرونيو) پر يوه وخت په درې روبله چې ارزښت ئې د سپېره كاغذ درجې ته په بېره روان دى، خپله وړې گېډه ډكه كړي. عرضه داسې نامنظمه ده چې هيڅ شى په هيڅ ځاى كې هر وخت نه مونده كېږي. نو ځكه د شيانو موندل او د هغو راښودل د وچ تصادف خبره ده. په دې اړودوړ كې چنه وهل يا د رقابت موضوع كورټ مطرح كېداى نه سې. هر چا چې پر هر شي هره بيه كښېښووله نو هغه خپل عدالت يا انصاف بللاى سې. پر هغو شيانو چې د سر كار وچ اقتصاد تر واقعي ارزښت ټيټ يا كښته نرخ ايښى وي نو هغه بيا د جلابانو د لوى چور په غټ انډوخر كې د اړو كسانو يا ضرورتمندانو لاس ته نه سې رسېداى. نرخونه هر گړى هره ورځ په جوتكو پورته غورځي. يوازي خټكى ما ته راملوم دى چې له خوړوالي سره ئې نرخ د نورو شيانو په تناسب ثابت او يا ټيټ پاته دى. كيلو په درې تر څلور روبله پوري په دې اقتصادي اله گوله كې پوره ارزانه معلومېږي. د نامنظمې عرضې په باره كې دونه ويلاى سم چې يوه ورځ يوه دانه كميس ما بيه كړ چې په اويا روبله ئې راته ووايه. بله ورځ هم هغسې

کمیښ په پنځوس روبله زما لاس ته راغی. یو بل ځای بیا کټ مټ هم هغه راز کمیښ په دوه سوه پنځوس روبله د خرڅلاو نندارې ته راوړه سوی وو. ځیني خلک چي له رقابته څخه دا امید لري چي د نرخو په کنټرول کي نقش ولوبوي نو دا خو هغه وخت امکان لري چي منظم تولید له منظمي عرضې سره یو ځای د رقابت په میدان کي د نرخ توازن منځته راولي. پرته له دې څخه نو دا هغه بحرانونه بلل کېږي چي سر پر سر د نورو بحرانونو د زیږولو له پاره زمينې مساعدوي.

را به سو زما د چپر کټ مسئلې ته. زه خو په هغه دوه بستره ایزه کوټه کي له دې جهته ناآرامه یا اندېښمن وم چي ښايي یو نابللی مېلمه به له ما سره واچوي. ځکه کوټه اوس یوازي ما ته پاته وه او معتمد صاحب تاجکستان ته تللی وو. په هر حال داسي پېښه سوه چي یو نفري کوټه په همدې منزل کي خالي سوه او زه په بېړه چسپانده ورته راکډه سوم. دا کوټه د هغي بلي په تناسب یو څه خوبايي گاني او یو څه هم بدودی لري. ښه، ژوند خو نو د توافق ضرورت هرومرو منځته راوړي. دلته تر هر څه دمخه د چپر کټ نرمو تختو ما ته دا بېړه په زړه کي رااچوله چي نن یاسبا به زما د وجود تر بار لاندې ماتي سي. ناڅاپه د "رنجبر" په مشرۍ د اکاډیمۍ غړي چي ترکمنستان ته تلې زما کوټې ته د لیدلو له پاره راغله او دلته زما د یوازي والي اعتکاف په لوی بانډار باندې مات سو. شناخته خېل یو په بل پسې ټوله کوټې ته راننوته او یو یا بل ځای کښېناستله. زما پر دغه لېږانه چپر کټ باندې چي هر گړی مي د هغه د ماتېدو انتظار ایستی، څلورو کسانو چخ پر چخ ځانونه واچوله. زما له ډېري بېري سره د ماتېدو حادثه نه سوه پېښه او د یارانو بانډار په خیر و عافیت داسي پای ته ورسېدی چي نه څه مات سوه او نه څه توی. دا بله ورځ مي د کابل راډیو خبرونه اورېده چي په هغو کي د راکټونو د ویشني او د خلکو د وژني حوادثو مي د مزاج پر خټه کېدو باندې د خوابدۍ ډېر تاثیر واچاوه. له ځایه راجگ سوم او چپر کټ ته مي توجه راوگرزېده. اوه، بابا ته

راسه وگوره چي دا نازک لړزانه چپرکت څرنګه تر دونه درنو غټو پلنډو لاندې خپل ټينګښت وساتي. نالي مي راپورته کړه چي د تختو ساختمان ئې وگورم. که مي کتله چي تر نالي لاندې د پنځگونو رولونو پنځه لوتونه هوار غز بدلي پراته وه. گوره ئې چي دا به نو د کوم خوار يا کومي خوارکۍ څخه دلته هېر سوي وه. د دې اتفاقي پېښې سره زما د مزاج جريان هم بلي خواته واوښتی او د پېښو پر عجائباتو باندې داسي لېونۍ خدا راغله چي بسته نيم ساعت مي خوله نه سواى سره ټولولای. ته نو اوس راسه دا تصادف د علت او معلول تر منطقي قانونمندی لاندې ارزيايي کوه.

راسئ چي اوس نو بيا د ژوند پر يوه بله پرده باندې درسره ورغېرم. په کوټه کي يوازي آرام پروت يم، د تېر ژوند د حوادثو پاني يو په بل پسې په چورت کي را اړوم، او ښې و بدې ئې د تداعي په ايله جريان کي پرله پسې گورم. د دې نندارې په وخت کرار کرار د کوټې دروازه راوټکېده. ورته راوپاڅېدم او دروازه مي ور خلاصه کړه. زما يو انډيوال دی او يوه روسۍ ښځه ورسره ولاړه ده. څو واره پخوا هم دغه زما وطندار چي کله به ئې د يو چا سره د روسي ژبي د پوهېدو ضرورت سو نو ما ته به ئې مراجعه کوله او ما به په خپله ماته او گوډه روسي دده له پاره د ترجمانۍ وظيفه اجراء کوله. دا پلاهم زما دا خيال سو چي ښايي يوې دغسې مفاهيمې ته به ضرورت لري. روسۍ ښځې راته وويل چي: "ابايا" پېژنې؟ ما په جواب کي ورته وويل: هو. ځکه زه داسي وپوهېدم چي ښايي د ختيځ پېژندنې هغه عالمه مېرمن به رابښيي چي "ابايا" نومېدله. زه نو په دې چورت کي ولاړم چي ښايي د هغې کوم پيغام به ئې ما ته راوړی وي. ځکه وختي مي يوه مقاله ورکړې وه او په هغې کي مي د روسي او پښتو ژبي تر منځ ځيني ژبني مشترکات راټول کړي وه.

ښځې زياته کړه چي سبا به هلته راسې او خپل صحي معاينات به تکميل کړې. اريان سوم چي دا اوس څه راته وايي اوزه په کوم چورت کي يم. زما انډيوال بيرته خپلي کوټې ته ولاړی او روسۍ ښځه ما اطاق ته دننه

راو بلله. تر څو سمو او ناسمو جملو وروسته راملومه سوه چي "ابايا" د يوه سرک نوم دی او هلته يو پولې کلينیک واقع دی او زه په دې محکوم سوی یم چي هلته بايد صحي معاینات تر سره کړم. هک پک پاته سوم چي زما نوم چا وربښوولی دی او ولي يوازي زه د سلهاوو مېلمنو په جمله کي په دې محکوم سوی یم چي د دوی تر صحي معاینې ووزم. په خبره چي ئې وپوهېدم نو مي دې ښځي ته وويل چي زه پوره صحت یم او دې خبره داسي راغبرگه کړه چي خدای دي وکړي. د ښځي له وينا څخه داسي څرگندېده لکه بله پلا چي ئې هم ما ته خبر راکړی وي خو ما د دوی هدايت ته اعتناء نه وي کړې. ځان ته مي وويل چي ته خو له ډاکټرانو څخه تښتېدې اوس به د تاشکند په پولې کلينیک کي د خپل شوم سرنوشت له شامته په درواغو د ساري ناروغيو د تجربې ښکار سې. ښځي په ټينگار او په تکرار راغبرگه کړه چي هېر ئې نه کړې، هېر دي نه سي. ما چي ورته وويل سبا خو د یکشنبې رخصتي ده نو دې په ټينگار راغبرگه کړه چي بل سبا حتمي راسه او که رانغلې نو بيا دي بيايم!

پردېسي پر يوه خوا، بېکسي پر بله خوا او پر دوی سرېره مي خپل خدایي لېونتوب د ماغزو ټوله ښه او بد حسابونه پرله راگډ او وډ کړه. آرام مي په ناآرامي بدل سو. له نوکريوالو څخه مي پوښتنه وکړه چي آيا دلته ستاسي په هوټل کي داسي مقررات سته چي مېلمانه مو بايد تر صحي معایناتو ووزي. ټولو د نې جواب راکاوه. دغه شپه او دا بله ورځ و شپه په عجيبو اندېښنو کي راباندي تېره سوه. يوازي دا پوښتنه زما له پاره مهمه وه چي نوم مي چا وربښوولی دی او ولي يوازي زه د دې بدمرغۍ ښکار گرزېدلی یم. د دوشنبې په سهار وختي راوغورځېدم چي په شرب باران هم اورېدی او زما له پاره ئې دا ډېره مشکله کړې وه چي په يوه نابنده ښار کي يو ناآشنا ځای په وران دماغ او ړندو سترگو پيدا کړم. لکه ړوند چرگ د هوټل په زينو کي پورته، کښته، تاوبالا کېدم او نهايي تصميم مي نه سواي نيولای. يو ځل مي

فکر سو چي د اکاډيمۍ مېلمه پاله نجلۍ په دې قصه خبره کړم او ورته ووايم چي د موضوع حقيقت راملوم کړي. تليفونو ئې جواب نه وایه او دې پرېکړي ته مجبوري ورسولم چي له پېښي څخه تېښته نسته. د اکاډيمۍ انډيوالانو ته مي هم حال نه سوای ويلای ځکه ما ول سمدستي به چوکچوکه خپره کړي چي يو چا دده له کومه جنسي تماسه څخه ساري مرض اخيستی دی او دهغه ياد هغې د شکايت پر اثر د اکاډميسين کانديد نوميالی سرکاري طبي مقاماتو د معایناتو له پاره جلب کړی دی. له وچي ناچارۍ راوخوځېدم او تر څو غلطو لارو وروسته پوښتنه پر پوښتنه په خړه د باران په شرپ کي هغه ځای ته راوړسېدم چي روسۍ ښځي ئې پته راښوولې وه. ورغلم، يوه خندانه او مهربانه روسۍ ډاکټره راباندي پېښه سوه چي زما د ويني د اخيستلو وظيفه ئې خپلو نرسانو ته ورکړه. په دې منځ کي مي دې ډاکټري ته وويله چي زه خو له پولي کلينیک څخه خورا ډارېرم ځکه يو وخت ئې زموږ په وطن کي د اميندواري ښځي د نس عکسونه د نارينه په دوسيه کي ايښي وه او چوکچوکه سوه چي د نر په نس کي اولاد دی. وې خندل چي بې غمه اوسه. خو ما ورغبرگه کړه چي زه داسي آسانه نه سم بې غمه کېدای. ځکه تر هر څه لومړی په دې رمز نه پوهېږم چي ولي يوازي زما نوم د کوم څرک پر اساس دې صحي معاینې ته وټاکل سو او څرنگه تاسي پوه سواست چي زه په دې هوټل کي اوسم. مؤلفه ډاکټره هم په دغه نه پوهېده چي دا څرنگه پېښه ده. تاسي ته دي وويل سي چي د ويني اخيستل يو ساده کار وو او زما په دونه اندېښنو نه ارزېدی خو زه مي راته کښانده وو چي نه چي دا يوه دسيسه نه وي او سرنوشت مي د ژوند په آخر وخت کي يوې بلي مجرا ته وا نه چوي. ښه هر کله چي ئې د معایناتو نتيجه راکړه بيا به تاسي ته بيان وکړم چي البته له پوره معافيته سره له دې آزمويښي څخه تېر سوۍ يم.

تر ډېر چرت وهلو وروسته دغه ناحله معما ما داسي حل کړه: په هغه ورځ چي د تاشکند میدان ته راوړسېدو نو په ترمينال کي دننه دوو ښځو په

لوړ آواز داسي اعلان خپراوه چي په تاشکند کي د ډېر وخت له پاره پاتېدونکي کسان بايد دوی ته ورسې او ځانونه ثبت کړي. زياتره بختور کسان چي په دغه روسي اعلان نه پوهېده نو پر هغه لار وتله چي د خلکو غټ هجوم ور روان وو. خوزه چي له بده مرغه په اعلان وپوهېدم نو د ښاري امنيت په خاطر مي د ځان له پاره دا يوه مدني وظيفه وگڼله چي خپله د لسو مياشتو اوږده استوگنه دلته ثبت کړم. دغه ثبت چي د دوی دفترونو ته ولوېدی نو هغه وو چي تقريباً دوي مياشتي وروسته ئې ما ته گزک راوړسېدی. نور خلک چي له نورو ځايو څخه د سرويسانو يا رېل په ذريعه له امراضو سره ځي او راځي خو صحي معاینات کورټ نه په خبر پري. زموږ اخکزي چي پر ځان باندي ئې د حيواني ناپوهۍ پخه ټاپه وهلې ده زياتره په سرکاري اوامرو خپل سر نه خلاصوي يا خپل غوږونه کاڼه اچوي او دائي عموماً د هغي تاريخي هوښيارۍ نتيجه ده چي دوی ته له سرکاري قيد و بسته څخه امان او نجات ورکوي. اما زه چادي چي د پوهي په پوچ مضمون باندي ځان غره احساسوم نو همېشه د هغه خره په شان چي د خپل مرگ په لاره کي د لېوه سره چارنالي وهي د قوانينو او مقرراتو د رعايت له شامته په دغسي تلکو کي ښکېل پاته کېږم. څرنګه چي دا پېښه د روسي ژبي د لږ څه زده کړي نتيجه وه نو بې له شکه د متل دا اړخ اثبات ته رسوي چي خپله ژبه ما ته بلاسوه.

د پېښو جريانات که د نېټې له بابته وړاندي وروسته سي نو خوا به نه راڅخه بدوی، ځکه په زياترو مواردو کي تر وچي نېټې حقيقي واقعي يا واقعي حادثې ډېر زيات اهميت لري. د خبري سر به بيرته د سفر له پيله څخه راوموښلوم. هغه مهال چي زه راروانېدم نو مي مناسبه وگڼله چي د يو فرهنگي خدمت په څېر د مالونو پر ځای د پښتو يو څو کتابونه د سوغات په توګه راواخلم او دلته ئې د ازبکستان د راډيو د پښتو خپرونې څانګي ته هديه کړم. ځکه دا خپرونه چي د تېر کال د جنوري له لومړۍ نېټې څخه را شروع سوې ده هر سهار پر شپږ نيمې بجې نيم ساعت ادامه لري. ما د سرحداتو د

وزارت د نشراتو له رياست څخه يو څو کتابونه د همدې سوغات له پاره وغوښته او هغو هم په ډېره علاقه ما ته راوسپارله. دلته يو چاراته وويل چي د خپروني نطق ئې يو ځوان پښتون دئ چي له څو کلونو راهيسي ئې په همدې ځای کي پاخه اړولي دي. زموږ د اکاډيمۍ په راغلو ملگرو کي يوزلمی چي په ظاهره د پښتني کلتور او ژبي له رشده سره افراطي غوندي مينه ښکاره کوي او له همدې نطق سره نژدې پېژندگلوي لري، ما د دې کار له پاره مناسب و باله چي هغه نطق يو ځل ما ته راوبولي. خبره څو هفتې سره پاته سوه او ما هم سر په و نه گرز اوه. فکر مي کاوه چي ما ول وزگار به نه وي. خو په دې منځ کي يو بل يوه راته وويله چي دغه زلمی هم غواړي چي هلته په دې راډيو کي ځانته يو کار ولټوي. زه نو په دې خبره ورسېدم چي اصلاً د رمز ټکی دا دئ چي مبادا له ما سره به د نطق د شناخته کېدو په سبب د ده د استخدام چانس کمزوری سي او ما ته به بلنه راکړي چي هلته کار وکړم. بله ورځ مي بيا واورېده چي سهيلا اصغري وردگ نجیبي هم تاشکند ته راغلي ده او غواړي د ډاکټر عثمانوف په واسطه په راډيو کي ځانته کار ولټوي. ما چي دلته د بې اعتباره روبل په حوزه کي دا سرشکونی او سيالی ولیدې نو دې نتيجې ته ورسېدم چي د ډالرو او سټرلینگ په حوزو کي د پښتني نطقانو، شاعرانو، ادیبانو، لیکوالانو او ژورنالستانو تر منځ به لا څونه زوروري ډکې رواني وي او خارجيانو ته به دا سپين پښتانه د يوه او بل په تورولو کي په کومه بې رحمي يو د بل د پښو خاوري کاږي. دا به نو اوس ومنو چي ژوند په خپله اصيله معنا تنازع للبقاء ده، که څه هم د ځان د فنا په قيمت چا ته تمامه سي.

ډاکټر عثمانوف چي يوازېک پښتو پوهاند دئ او په افغانستان کي ئې د شوروي په نمایندگي زيات وخت تېر کړی دئ د ختيځ پېژندنې په څانگه کي کار کوي. دی د خوشال خان په باره کي خپرنې لري خو اوس د دې پر ځای چي د خوشال توره، رندي او مستي د هغه په ادبياتو کي راسرېره

کړي، غواړي د شيخ رحمکار په مړيدي کي د هغه د نقشبندي توب د بندگۍ پدیده ډېره مهمه ښکاره کړي. دا هم د رواني ارتجاعي غلبې غښتلي خپه وبولی چي د تاريخ د سترو شخصیتونو انفعالي خواوي د هغه تر فعالو مبارزو ډېر اهمیت کسبوي.

د دې ډاکټر صاحب د کار کوټې ته ورغلم او په ډېره مهرباني ئې له ما سره پوښتنه او گروپړنه وکړه. له خبرو څخه داسي راملومېدی چي يو غورځوې ئې وختي لا چنبلي وه. د مجلس په ترڅ کي مي ورته وويل چي يو خو ستاسي د پښتو خپرونه د سهار پر شپږنيمې بجې هيڅوک نه اوري ځکه دا وخت بي بي سي نيولی دی او د هغې ځای څوک نه سي نيولای. بل دا چي يو څو فرهنگي سوغاتونه ماراوپري دي او نه پوهېږم چي چا ته ئې وسپارم. ده د مراجعې له پاره يو داسي څوک راوښووی چي هغه هيڅ له راډيو سره کوم ارتباط نه درلودی او نه ئې هلته خوله چلېدله. ده خو البته په دې پلمه تر ځان تېر کړم لکن يوه بله ورځ وروسته په دې خبر سوم چي په سر سره د ده زوی د هغې خپروني اداره پر غاړه لري. د ژوند په حرکت کي سپری د مناسباتو او روابطو له عجيبو ترکیبونو سره مخامخ کېږي. ما غوندي سپېره پښتون او ساده چادي ته د دغه شان بې ضرورتې پېچومو اسرار کورټ نه معلومېږي.

په يوه بله ورځ کي مي د ختيځ پېژندنې د پوهنځي يوه کارمند ته وويله چي موږ پښتانه دې ته د قدر په سترگه گورو چي ستاسي په جمهوريت کي تر نورو دمخه د پښتو خپروني راډيويي پروگرام پيل سوی دی. ما چي په دغه ابتکار کي د ازبکستان د علاقې دليل ځني وپوښتی نو ده په جواب کي راغبرگه کړه چي هدايت ئې په مسکو کي تثبيت سوی دی. يعني دا هم د ازبکانو کار نه دی بلکي د شورويانو دستورې اقدام گڼل کېږي.

هر چيري په هر ځای کي زما د مايوسانه يادونو د تکرار په نتيجه کي بالاخره کومه ورځ ناڅاپه يو څوک کوټې ته راغی او د معرفۍ په وخت کي ئې

ځان راوښووی چې د ازبکستان له راډیو څخه د پښتو خپروني نطق دی. هغه ته مي په بهر په بهرې له نورو پوښتنو څخه تر هر څه دمخه د راوړو کتابو پلنډه وردغاړي کړه او ځان مي له دې ناکاره فرهنگي باره څخه د خدای په فضل خلاص کړ. یو چا بیا په دې خبر کړم چې دغه ځوان د سرفراز مومند وراره دی او اووه یا اته کاله کېږي چې دلته ئې له خپلي کډې او کوچنیانو سره پاخه اړولي دي او د وطن د آزادۍ یا دفاع جگړه ئې نورو زلمیانو ته پرې ایښې ده. دا د افغانستان لرغونی تاریخي منطق دی چې غل تر موری ځني ووزي نو بیا له څارني څخه پوره معافیت پیدا کوي.

له کابل څخه د رارهي کېدو په وخت کې خو ما د فکر کاوه چې ښايي دا فرهنگي سوغات به یوازي زما لېونتوب وي چې د مالونو پر ځای مي بېهوده کتابونه له ځانه سره را اخیستي دي. خو په وروسته کې راملومه سوه چې زموږ نورو ملگرو حتی د خپلو ډېرو مالونو سره هم د خپلي ژبې يعني فارسي د کتابو سوغاتونه په پټه خوله له ځانه سره راوړي او د مقصد تر ځایه ئې رسولي دي. باید دا په زغرده ومنو چې په دې راز فرهنگي چارو کې نور توکمونه تر پښتنو وړاندي دي او په قومي حرکت کې د ځاني گټو ډېر زیات خیال نه ساتي او نه هم بې پروا پاته کېږي. پر دوی دي شابس سي خو پر موږ چې هر راز لعنت وایاست حق ئې لري.

نور نو دلته د "تواریش" کلمه له خولو څخه لوېږي او ځای ئې "گسپدین" نیسي. خلکو پر ډالر باندي داسي ایمان راوړی دی چې دولت او ملت ئې دواړه د هغه په مقابل کې هیڅ ایمان نه لري. هغه مقدس حرمت چې نن د ډالر په نصیب دی ښايي په امریکا او استرالیا کې به ئې هم نه لري. د زړه سوسیالیزم په تربیه کې پوخ سوی نسل د یو عالم اقتصادي او روحیاتي بحران په لېونیو څپو کې سر بداله دی. هیڅ نه پوهېږي چې څه به کېږي. عام خلک ټول هغو کسانو ته ښکښل کوي چې د ډیموکراسۍ له پاره دوی ته د کاپیتالیستي جنت درواغجنې وعدې ورکوي.

خو ورځي وړاندي د مسکو د تلویزیون له خبریال سره په مرکه کې د
 گرجستان انتخابي رئیس وویل چې کمونیستي گوند یو جنایتکاره سازمان
 وو او اوس بیا خو ورځي کېږي چې د کورنۍ جگړې په بهیر کې هغه د خپلو
 سیاسي مخالفانو له خوا څخه د جمهوري ماڼۍ په غاړو کې د کلابندۍ شپې
 تېروي. دا چې نن کمونیستي سابقې ته په وازه خوله د اکتوبر د انقلابي
 مرکز په خپرونو کې د کمونیستانو د نوي نسل له خوا ډېر ناوړه ښکښل
 کېږي ما ته ئې هغه زړه خاطره را په یاد کړه چې تقریباً اته ویشت کاله
 وړباندي تېر سوي دي. په هغه وخت کې کمونیستي یوه داسې مقدسه
 سنجیه گڼله کېدله چې ځوانانو غوښته تر هر څه دمخه په دغه صفت هم دننه
 او هم دباندې وپېژندل سي. په کابل کې د بېلابېلو توکمونو نوي زلمیانو
 غوښته چې په گډه د کارگري آیديالوجۍ پر طبقاتي بنا باندې د سیاسي
 سازمان یو اساس کښېږدي او په دې جریان کې د سر د مشرانو تر منځ ډېره
 کلکه سیالي روانه وه چې هر یو تر هغه بل دمخه د کمونیست پوځ نوم پر
 ځان باندې کښېږدي. هیڅ مې له یاده نه وزي چې د انقلابي ځوانانو تر یوې
 مقدماتي غونډې وروسته میراکبر خیبر ما په لار کې ولیدي او هغه راته وویل
 چې ټوله شخړه پر دې وه چې نورمحمد تره کی یوازي د دې خبرې سخت
 اړمانجن وو چې په افغانستان کې د کمونیست گوند مؤسس وبلل سي او دې
 هدف ته درسېدلو په کار کې ئې له هیڅ راز وسیلې یا پلمې څخه ډډه نه کوله.
 ما ته چې د کمونیستۍ په ستاینه کې د تېري زمانې لېوني هوسونه را
 په یادېدله او اوس مې بیا د شوروي پر ورشو کې د هغې په غندنه کې لېوني
 مارشونه لیدله نو خپله خندا مې نه سواۍ ټینګولای. د جریاناتو دغه دواړه
 شکلونه چې ما د خپل ژوند په یوه او بل وخت کې د سر په سترگو ولیدله نو
 مې ورته وخنډل او هغه پښتو وراشه مې خولې ته راغله چې نه مرو لا به واورو.
 زه له دې خبرې څخه په هیڅ حالت کې خوله نه سم نیولای چې د حاکمیت
 په دوران کې هر سازمان په هر نامه چې وي د جنایاتو له ارتکابه څخه ځان نه

سي ساتلای. همدا وجه ده چي ځيني سياسي مکتبونه د هر راز حکومت يا حاکميت د نفي په خوا کي درېږي. له دې قبيله جنايات نه په کمونيزم اړه لري او نه هم په ډيموکراسي بلکي د اقتدار او حاکميت د مقام سکني نتايج گڼل کېږي.

په تېرو وختو کي موږ له علمي پلوه ډيموکراسي او کمونيزم يو د بله سره مقابل نه گڼله او يوازي د غربي تبليغاتو په سياسي څېړنو کي دغه دوه مفهومونه يا واقعيتونه يو د بله سره متضاد پرتله کېږي. خو اوس د دې تفاوت رعايت بېخي له منځه تللی دی او دلته د سياسي چوکۍ هر قهرمان غواړي کمونيستي سابقه غندي او روانه حالیه ډيموکراسي وستايي. د خندا وړ خبره خو لا دا ده چي دا نوي ډيموکراتان نه له آسمانه راغلي دي او نه هم له مځکي راوتلي دي بلکي زياتره ئې د پروني کمونيزم د ځالۍ حلالوني يا ارمني بچيان دي. که څوک له دې دوه مخو عناصرو سره کومه علاقه و نه لري نو خورا په آساني له داسي خندوونکو حالاتو څخه دا علمي قانونمندي را ايستلای سي چي لکه څنگه چي د نونسمي پېړۍ ډيموکراسۍ کمونيستي بچپوړي زېږول، همدغه شاني بيا د شلمې پېړۍ کمونيزم ډيموکرات بچي زېږولای سي. هغه تضاد چي د دې دوو مقولو تر منځ تصور کېدی اوس د تاريخ په تناسلي وحدت کي خپل ځان ښه څرگندوي. فاعتبروا يا اولی الالباب!

د انساني تحول يا تظاهر هغه آيدیالوجيکي، اقتصادي، اجتماعي او سياسي پدیده چي دلته ئې له يوه قطبه څخه بل ته څه د پاسه اويا کاله وخت ونيوی زموږ د هیواد په لسو کالو کي ئې هم خپله بشپړه دورانۍ لاره ووهله. که څه هم د کمونيزم پر ستر بشري نهضت، خلاقيت او مزيت باندي علم خپلي روڼي سترگي نه سي پوتولای خو دغه خبيث ژورناليزم او ناخوانه جاسوسيزم هم په هيڅ دليل باندي معافيت نه سي پيدا کولای. ځکه دا يو ئې د انساني ماغزو د عقل سترگي ړندوي او دا بل ئې بيا د پرگنو ستر

تنظیمونه د شخصي دیکتاتور یو د بقاء او پابینت په خدمت کې دروي.

پرون نه وړمه ورځ مي د ختیځ پېژندنې په اداره کې د پاڅه عمر یو ازبک ولیدی چې پارسي ئې ښه زده وه خو د شناخت او نژدېکت له پاره ئې یو څو پښتو جملې هم زده کړې وې. دی د نوو جریاناتو په مقابل کې پوره ترینګلی وو او داسې ښکارېده چې د کمونیسټ ګوند له ږنګېدو سره ئې د منافعو کاسه اوس چپه سوې ده. ده څلور پنځه کاله وړاندې زموږ د ګوندیانو د معلمۍ وظيفه هم د مرکزي کمېټې په ماڼۍ کې تېره کړې ده او له دې واره داره وظيفې څخه ئې خپله پوره اقتصادي تايه هم نیولې وه. په لومړۍ ورځ داسې راته ښکاره سوه چې نور به مي نو له دې صمیمي انډيواله سره خوله پرې وي او کله ناکله به د حوادثو په اړه د منفي شخوند خواله هم سره کوو. په دا بله ورځ چې ئې ما ته د دفتر په خپله کوټه کې شنې چای رادم کړې او زه پر خپلو ايله غرتو باندې راغلم نو که مي کتله په سپینو سترګو ئې د مېز په جابه کې پټ د رغ د ثبت ماشین راته چالان کړی وو چې زما برغزووي ثبت کړي. دا د ږنګي کمونیسټۍ ګولدنګ جاسوسان پر موږ باندې د دونه ساده څلگو ګومان کوي چې حتی په دې رډه جاسوسي مو لاهم سد نه رسېږي. په دې چل چې ئې زه له حرکاتو څخه پوه سوم نو ما هم سمدستي د خپلو خبرو لېونی سبک هغه منافقانه طرز ته واړاوه چې زیاتره د چلبازو سیاستمدارانو له خوا څخه د ساسي مرکو یا مصاحبو په جریان کې کار اخیستل کېږي. ما ول مه ښوروه، ايله، ايله به چټتیا ورته وایم خو د دې غول ټوله بېټۍ مصرف سي او له ما څخه هیڅ داسې ټکی وا نه وري چې دی یو څه پر وګټي. له دې ماجرا څخه مي دا نتیجه واخیسته چې نور نو کمونیسټي جاسوسان د زمانې په ډاینامیزم کې د پوهې یا زرنگۍ له پلوه ډېر تر شا پاته سوي دي. له دې سره هغه زړه خاطر هم را په یاد سوه چې یو وخت زموږ د ملي روغي جوړي د یواړخیزه بې ثمره داعيې په باره کې د خاد یو ګوندي جاسوس په خپل جېب کې د ثبت ماشین راته اچولی وو او د لګېدو یا مړ کېدو ټکهارۍ ئې مخامخ ما

په خپلو غورو اوږدې. لعنت دى پر داسي بې شرمه او بې حيا چغلگرانو چي نور ئې نو عقل پنبو ته تللى وي او څه هم په لاس نه سي ورتلاى. زه بايد ډېر وختي لا دهغي وراشې په گناه دارالبقاء ته لېږل سوى واى چي د شودليزم پر غټ سرخېل مي د تاريخي احمق نوم ايښى وو او دا خبره د هغه تر غوره هم خدائي خدمتگارانو ورسولي وه.

اوس به نو له دې جنجالي بيانه څخه دې نندارې ته راسو چي د سرکاري يا پوليسي ډار له کمېدو سره فقيران هم نر، هم بنځي، هم لويان او هم کوچنيان دانه مانه د تاشکند په ستر ښار کي دلته هلته په ښکاره راوتلي دي او ځانونه ئې څرگند کړي دي. دوى د مدني بېروبار په لوى شخول کي د اړتيا او خواړۍ عاجزانه سندري په لوړ آواز ږغوي. زه خو وایم چي هر چيري فقر او فقير وي نو هلته انساني عواطف د ښادۍ ژوند نه سي کولای. د نوو بډايانو له لېونیو هلو ځلو سره به دغه اجتماعي آفت نور هم خپلو لوړو مدارجو ته ورسېږي. پخوا خو چي موږ سوسياليزم خوښاوه، وجه ئې دا وه چي ويل به ئې په هغه کي نه فقر سته او نه بېکاري.

ښه، که څه هم د هري ورځي له تېرېدو سره زموږ سياسي، اجتماعي او اقتصادي فاصله د روسانو له پېونده څخه ليري کېږي، خوروسي ژبه بيا هم زما په زړو مغزو کي ځای نيسي او تقويه کېږي. په ازبکي ژبه هم خوله وهم. د يو شمېر مجردو کلماتو په حساب څه دپاسه په سل کي شپېته د عربي او فارسي تر تاثير يا نفوذ لاندې راغلې ده. اما له دې سره ئې د خپل جوړښت او بېلوالي بنيادي اصليت د ځان له پاره پوره ساتلى دى. تر اوسه مي د "بېلگي" او "الیش" دوه لغتونه د پښتو او ازبکي په اشتراک کي موندلي دي. د "چي" پسوندى يا وروستارى لکه د "نندارچي"، باورچي، رپوټچي، اخبارچي، غاوچي، سماوارچي، انبارچي" او د اراز نورو کلمو کي خپور سوى دى په ازبکي ژبه کي هم ډېر په مخه راځي.

څه به درته وایم چي ما دا وخت د گر باچف د نونسم کنفرانس بيانيه

په لوستلو تر نيمايي پوري لا نه ده رسولې چي بيا دا دى مخامخ ده ته په تلوېزيون کي گورم او د سياسي مړيني وينا يا استعفاء ئې په خپلو گناهکارو غوړو اورم. دا د تاريخ يوه عجيبه استعفاء ده چي لوى جهاني مقام ئې د جاودگري د پوف په شان د يوه گري له مخه په يوه شېبه کي غايب سو او ده چي سترگي روڼي کړې نو خاى نه وو خو جلا سپېره غوړونه په سپېره ميدان کي ژپي سترگي ولاړ وو. هغه چي ده بازسازي بلله په واقعي ډول بادي سازي سوه او اوس په بشپړه بربادسازي اوښتې ده، ځکه داسي نتائجو ته ئې مخه کړې ده چي دوه درې کاله پخوا ئې هيچا حتى په خپله مؤسس لا هم تش تصور نه سواى کولای. اوس هغه پر غړندو سپور گر باچف په مروړو شونډانو او په تريو تندي د پېښو د جريان استقبال کوي. د سياست له آزادۍ سره د قيمت آزادي او د قيمت له آزادۍ سره د ملکيت آزادي او د ملکيت له آزادۍ سره د جنايت آزادي او له دې ټولو آزاديو سره يو خاى د لوى اکثريت له پاره د ډېر سخت مشقت آزادي سوه. تر دې آزاديو پوري ما ته د تېرو کلو يوه زړه خاطره را په ياد سوه. يو وخت بېنوا صاحب د ليکوالو کتاب جوړاوه او په دې لړ کي ئې ما ته هم کښلي وه چي زه خپله معرفي ده ته ورولېږم. ما هغه وخت يو څه ورته وکښه. خود د خپل بيان په ترڅ کي مي دا خبره هم ورته کښلې وه چي په ژوند کي لومړۍ ازادي هغه ده چي له مور و پلاره څخه واخيستله سي. بېنوا که څه هم په خپل فرمايش کي ډاډ را کړى وو چي د چا په بيان کي به تصرف نه کوي. اما دغه خبره چي زما د ټولي ليکني جوهر ئې تشکيلاوه زما له ليکني څخه ئې غورځولې وه او البته د سياسي يا اجتماعي سانسور په مقياس ئې نامناسبه گڼلې وه. زه په رشتيا هم هغه مهال چي د آزادۍ په موضوع باندي فکر کوم نو نه پوهېږم چي دا بايد د عمر په کومه مرحله کي را شروع کېږي. ځکه مور و پلار، ټولنه، سياست، دين، مذهب، او کلتور موږ سر تر نوکه دننه او دباندې تر خپل جبر لاندي په خپل رنگ وړنگوي او بيا نو راته وايي چي ورځه اوس آزاد يې! هغه آزادي چي پلار او مور ئې وټکوي، عرف

او عادت ئې له ژونده واچوي، ټولنه ئې په کلونو کلونو په بند کي وساتي، دين او مذهب ئې لاندې باندې وکوتي او سياستونه خپلي لوبي په وکړي، بيا نو دا رباب ورته وهل کېږي چي هر څوک د آزاد فکر او عمل حق لري خو په دې شرط چي د قانون مراعات به کوي. دغه دى د اجتماعي ژوند ريشخندي منطق!

بیرته به گر باچف ته راسو. ده بیچاره هر شی پر مجرد عقل او تشو وراشو باندې رابنا کاوه، خو خوارکی په دې نه پوهېدی چي تاریخ د منفعت له خوا اداره کېږي نه د عقلانیت له خوا. ځکه نو دی له خپله عقله سره د منفعت څپې وواهه او تر خپل سیاسي مرگ وروسته چا د قهرمان په څېر وستایه او چا بیا د بشري ارمانو په وړاندې د ځان په توگه وغانده. خو هغه وران شوروي چي ده تر شا پرېښووی نېخه چي ځونه به لا د سقوط نوري سرلاتی هم وخوري.

د شوروي د استرونومی یا نجوم پوهني په برکت چي د لومړي ځل له پاره د آسمانو خوا ته لاره پرانیستله سوه اوس له بده مرغه خپل فالونه د زړې استرولوجی یا زړو نجومو په ځرائطو کي لټوي او د توري بیزو د نوي کال حوادث د تلویزیون په عام محضر کي له زاړه نجومگره څخه پوښتل کېږي. دا نو تاسي ووايست چي دغه اوس پر مختلنه ده او که تر شاراتلنه.

ډېر وخت کېږي چي د تاشکند او یا ازبکستان په باره کي ځيني عمومي معلومات لاس ته راوړم، او په خپلو یادښتو کي ئې لیکم. خو د هغې بدنظمۍ له برکته چي د سیاسي حرکت په نتیجه کي هر چیري روانه ده زه په ټپه بیکاري کي لاهم د سرو گرولو ته نه فارغه کېږم. سهار چي پر اته بجې راکښېنم نو په چایو پسي راووزم. تر هغه وروسته بیرته کوټې ته راحم او یو گړی تلویزیون گورم. بیا نو پر لس بجې د ډوډۍ په تلابن په یوه او بل ځای کي بوی کارم. په مټي تر دوو یا درو بجو پوري له دې تلابنه څخه فارغه سم او دمخه تر دې ورځ راباندې تیاره سي په بېړه تر کوټې پوري ځان راورسوم

او د خوب تر مهاله په يوه او بله مشغولا وخت تېروم. زياتره د سعدي صاحب په اقتفاء داسي يو بيت زمزمه کوم:

عمر گرانمايه درين صرف شد

تا چه خورم شام چه نوشم سحر

ما چي له پخوانيو څخه عبرت نه دی اخیستی نو ځکه د رخصتو په ورځو کي د خوړو له بابته ډېر سرگردانه کېږم. کشکي نس او يا د ده هوس هم د توقف رخصتي په رسميت پېژندلای او موږ ته ئې د خوړو له تکليفه څخه معافيت راکولای. عجب منطق دی چي د خوړو ځايونه د رخصتۍ په ورځ د (زيکريت) تر عطالت لاندې په موږ روژه نيسي.

د نوي کال له پيله سره چي زياتره قيمتونه په جوتکو وغورځېده نو د تېر کال سهولتونه ئې هم له منځه ورسره يووړه. پخوا چي د "پراوادا" اخبار د دنيا د لغړيانو د يووالي شعار ورکاوه نو يوه گڼه ئې په پنځه کوپيکه وه. خو د امريکا سره په نوې دوستي کي چي طبقاتي آيديالوجي د مړه سگريت په شاني له خولې څخه واچوله سوه نو د دې پرولتاري اخبار بيه دېرش کوپيکه ته جگه سوه. د نوي کال په اقتصادي ريفورم کي دغه بې طبقې سرکاري پاڼه اتيا کوپيکه ته وخته. هر څه بايد د مرچو له قراره وگڼل سي.

زموږ د اکاډيمۍ يو رسمي هيئت چي د ازبکستان په شانداره هوټل کي اړولي وه نو کله چي هلته په نوي کال کي د يوې شپې د تېر بيه پنځه نيم سوه روبلو ته جگه سوه، په يوه ترانټ ئې کډه ځني رابار کړه او دلته ئې د لاذرک ارزانه هوټل ته پناه راوړه.

د تاريخ د سياسي، اجتماعي او اقتصادي جرياناتو بهيرونه يا بحرانونه خو دلته په يوه يا بل ډول گرماگرم چالان دي او په داسي بېرته پېښي يو په بل پسې بدلېږي چي پرون ئې له نن سره او نن ئې له سبا سره نه پرتله کېږي. همدا اوس گړی بيا دادی په خبرونو کي اورم چي د گرجستان کلابند رئيس جمهور د خپل حاکميت له ماڼۍ څخه وتښتېدی او باندي ويل کېږي چي

اووه سوه مليونه روښه ئې هم د ملت له تشېدونکي خزاني څخه تروښوولي دي. له حکومت څخه چې د دغسې تروښوونو چانسونه حذف سي نور نو؛ کلاه دلکش است اما به درد سر نمی ارزد. يوازي د داړې همدغه چانسونه دي چې نن په سپينو سترگو هر چيري د هغو پر صوبدارۍ باندې د ملت په نامه د باټو ډکي سندري ويلي کېږي. د دې تېښتېدلي جمهور رئيس د بقاء له پاره په سلهاوو کسان مړه يا ټپيان سوه خو د وير او وراني غمونه ئې د هغو خپلو کورونو او خپلوانو ته ورپاته سوه. ځکه مځکه هغه سوځي چې اور پر بل وي.

تاسي به نو وياست چې زه ولي پر هغو انتخاباتو باندې نه يم رغېدلی چې په ازبکستان کې د ډېسمبر پر ۲۹مه د جمهوري رياست له پاره سر ته ورسېده. بايد رشتيا حقيقت درته ووايم چې زه د خپلو لېونیو اصولو له مخې هغه څه انتخابات نه سم بللای چې ما غوندي ساده چادي په وختي کې لا په دې پوهېږي چې څوک ئې گټي. څرنگه چې دلته په همدې مناسبت يو څو د ټوکرانو شعارونه شاوخوا وځړېده خو نور نو د تېرو ورځو په شان سره سناوه او هيڅ بيروبار چيري نه لیده کېدی. دغه عادي سوړ حالت په خپله پر دې دلالت کاوه چې باز د چا پر سر کېښېني. که په ما انتخابات منې نو به مناقشې، مباحثې، مظاهرې، مبارزې او د ټوله اولس چپه وراسته مقابلې په ما باندې وينې نو بيا ويلاى سم چې ولا بې له شکه انتخابات وه.

له دې ناکاره غرتو يا بېکاره ډرتو څخه چې راتېر سو نو خبره داده چې د تاشکند د تلویزيون په يوه کانال کې هندي فلمونه ښکاره کوي چې په روسي ژبه ډبله سوي وي. زه دغه د ترجمې په روسي تر اصلي روسي ډېر ښه پوهېږم. ښايي دا به د هندي فلم د کلتوري شناخت تاثير وېولی. ځکه ژبه د اجتماعي روابطو کلتوري اړخ هم انعکاسوي.

داسي اورېدل کېږي چې په دې ورځو کې ځيني کسان دلته د اوسېدنې له پاره پاڅه اړوي او له راتگه سره سم ئې تر خولې راوړي چې بيا

خداداد مملکت ته د غبرگېدو خیال نه لري. حتی یو سړی چې د طیارې دوطرفه ټکټ ئې هم اخیستی وو هغه ئې په پنځه زره روبله زموږ د اکاډیمۍ پر یو همکار باندې وپلوری او له بیانه سره سم ئې په تاشکند کې د عمر له پاره واړوله. یو شمېر تکړه کسان چې البته د ځینو روابطو په غښتلې حمایه کې راغلي دي له خپلو اولادو سره ئې دلته درانه اړولي دي او په یوه یا بل نامه ډاډه ژوند تېروي.

د شناخته خېلو د خولې خبره ده چې ځینې سوداګر مآبه دلته د خورا لوړې سوبې د ژوند پر خوندورو چرچو اوښتي دي او د عیش و نوش په مزه داره ښادیو کې ډوب دي.

لکه څنګه چې په بدني تماس کې امراض انتقالېږي دغه ښه بیا په اجتماعي تماس کې د سړي معلوماتي ذخیره زیاتوب کوي. د "امالي" ملا صاحب چې څو پېړۍ پخوا د خلکو له ملاقاتو څخه سرغاړی سوی وو نو ئې په خپل منظوم عربي کلام کې داسې مضمون موږ ته په میراث پرېښوی، چې:

لقاء الخلق ليس يفيد شئ

سوى الهزيان من قيل وقال

بله ګټه چاته نه لري د خلکو ملاقات

بې له دې چې ځنې واورې برغزووي چټتیا

دا قیل و قال یا ايله برغووي که څه هم هر څونه چټي وي خو چاته چې خدای په خپله مهرباني لویه سینه ورکړې وي نو د ټولني زیات ناوېلي نالیدلي پټ اسرار په دې زمینه کې موندلای سي. برابري یو څو شېبې د وطني انډیوالانو پر صحبت واوښتم او د نالیدلو جریاناتو په باب مې دونه واقعي معلومات له دوی څخه واورېده چې په یوازې سر په انفرادي توګه د ډېر ثروت او قوت په مصرف کېدو سر لاهم د چالاس ته نه سي راتلای. دوی وویل دغه د ازبکستان د اکاډیمۍ هوټل چې موږ پکښې اړولي دي د ماښام له

څو بجو څخه بيا د سهار تر څو بجو پوري د رنډۍ خانې او چکلي سره پوره مسابقه کولای سي. د يوې نوکريوالي نوم ئې واخيستی چي هغه د پيوندکارۍ په دې معاملاتو کي ډېر اساس نقش لري. له دغه نامه سره زموږ د ځينو علماوو د شناخت سابقه هم لا په پخوا کي څرگنده سوې وه.

يو څو کسه ځوان افغاني سپورټ مينان چي د پلار گټلې خورا بې درنځه مصرفوي او ملکيتونه ئې په وطن کي د خوارانو اولادونه د مقدس عسکري چوپړ په نامه ورساتي، دلته په دې هوټل کي په گونگه ژبه د خپلي مستي عياشۍ په چارو لگيا دي. دا قصې چي مي واورېدې نو په دې ورسېدم چي بيا هم زه جاهل، غافل او بې خبره انسان چي نه په مالي چارو کي او نه په جنسي چارو کي کومه نمره لرم خو د تاشکند په محسوس او مشهود جنت کي د دې پر ځای چي د مستو لېونیو مينديانو سره سيال سم، د جهان آفرين د تواضع له کبله مي د هيز شوم حرمان په برخه سوی دی. د بيان د پوره کېدو دپاره بايد دا ټکی هم ووايم چي څو ورځي پخوا زه د هوټل د هغه تش او تور کانتين ته ورغلم چي گوندي د خوراک له پاره به يو څه ولري. هلته يو بيداره رېڼوکی هلک چي اتلس کلن معلومېدی تر هر څه دمخه ئې ما ته بې له کومي کنايې يا پردې څخه روک په رډه داسي وويله چي ښځي ته ضرورت نه لري؟ ما د ده پر خبره ځان کوڼ واچاوه. ځکه ما ول که اوس زه د مسخرو په نيت خپل چمتووالی ورته څرگند کړم نو نه چي سمدستي درشتيا په ميدان کي ټپي رسوايي ته راووزم او له دې معاملې څخه د تبصرو لويه غږ که جوړه سي. څوارلسم نمبر پولي کلينیک زه خوارکی د صحي معياناتو له پاره جلب کړی وم خو هغه په دې واقعيت ځان نه پوهوي چي دلته تر سترگو لاندي په ښکاره د سفليس او "سپيد" يعني "ايدز" لاندي باندي کارخانې چالاني دي. ښې ويلي دي چي معامله څوک کوي او سوکان څوک خوري. دا ده د قانون هغه بنيادي رسوايي چي دانشمندان ئې د کلماتو او الفاظو پر ترکيب باندي غاړي سره شنې کوي خو په عمل کي له واقعيتونو څخه ښځه په ښځه

بېگانه کېږي.

تاسي به نو وایاست چې د صحي معایناتو نتیجه دي کوم ځای ته ورسوله. زه خو یو څو ورځې پرله پسې ورغلم. یوه ورځ به ډاکټره نه وه، بله ورځ به ئې ویل چې د ویني معاینات په یو بل لابراتوار کې تر سره کېږي. بالاخره نو زه له غوښتني او پوښتني څخه پر یوه مخ تېر سوم. ما ول که ئې چیري بله پلا بیا جلب کړم نو به ورته ووايم چې په پلاني تاریخ حاضر سوی وم او معاینات مي ستاسي سره پاته دي.

څو هفتې پخوا چې ما ته په هوټل کې دوې غټې کوټې را ایله وې نو هر کړی مي تر داسي تهدید لاندې د ځان احساس کاوه چې ښايي یو بل څوک به په جوال کې راسره واچوي. خو څه وخت چې زما و څنگ ته یو نفري کوټه خالي سوه او چټک ورته راکډه سوم نو له داسي گواښه څخه مي ځان په امان وباله. اما د شرقي کلتوره سره سم چې په یوه نفري کوټه کې هم دوه کسه اوسېدای سي او د هوټل ماموران زیاتره د یوه په حساب له دوو کسانو څخه دوه چنده پیسې اخیستای سي نو ځکه زما اوږده اوسېدنه د دوی له داسي گټې سره ښه په نېغه تضاد لري. په دې نوې کوټه کې مي لا څو هفتې نه دي تېرې کړي چې ماموراني زما تر غوږ دا خبره راتېروي چې ته تر کله دلته پاتېږې. برابري د شپې پر لس نیمې بجې چې زه په خپلو گاټه چورتونو کې غوټه وم، په خورا درې او خرپې بې ډوله دروازه راوټکېده او نوکريوالي انا په مړ ژواندي آواز راته وویل چې ادمنتسراتري يعني مدیري یا منتظمي امر کړی دی چې ته به یوې بلي کوټې ته کډه سې. چته مي ورته واوښته او په جواب کې مي ورغبرگه کړه چې ستاسي امرونه زه نه منم. تاسي زما په باره کې د خپلي اکاډیمۍ له مقاماتو سره خبرې وکړئ. دغسي آزارونه او ځوروني چې سړي ته پرله پسې تکرار سي نو د کور غمونه د سړي له یاده څخه وباسي او غواړي د راکټ په شان په بېړه تر خپله کورني دورخه پوري ځان ورسوي.

دا دی په سهار کې بیا دوې نوري ښځې راغلې او راته وئې ویله چې دا د

لوی آمر فیصله ده چي ته یوې بلي کوټې ته ولاړ سې. ما ول د هر چا فیصله چي ده خو زه د اکاډیمۍ مېلمه یم. اکاډیمي که ما شري نو حاضر یم چي حتی همدا شېبه له ازبکستان څخه ووزم. په دې ترڅ کي مي ورته څرگنده کړه چي ما خو د ازبکانو مېلمه پالنه اورېدلې وه مگر اوس گورم چي د مېلمه ډېر ښه درناوی کېږي او یو گړی ئې هم پر آرامه نه پرېږدي. په آخر کي ئې دا خبره وکړه چي نو لوی امر به په خپله درته راسي ځکه په حقیقت کي هغه غواړي چي همدا کوټه د خپل یو آشنای له پاره خالي کړي. زما په خیال د مېلمه پالنې په باټو مي د دوی د زړه کومي ته نری. لاره وکړه او د تند استدلال په پای کي ئې په نرمه لهجه د مهربانۍ په ډول د ډاډ پر چم راته وویل چي بې غمه استراحت وکړه.

ارمان، ارمان، ارمان په ایمان چي په روسي ژبه مي ډېر ښکځل زده وای او په یوه پلا مي خپل ډک زړه ورباندې تش کړی وای. د یوې ژبي له زدکړي سره دا هم په کارېږي چي د هغې ښکځل باید زده سي. ډېر ښه پوهېږم چي زه په اصل کي د دوی د عیاشۍ له کړۍ څخه گوښي پاته سوی یم او نو ځکه زما استثنایي غوندي گوښه توب د دوی هر یوه ته د حیرانۍ سبب گرځېدلی دی. که زه له دوی سره غورځېدای او خرڅونه مي ورته کولای، سات مي ورسره تېرولای نو بیاداسي خبري نه پېښېږي.

پخوا زمانه چي اولسونه یو له بله څخه گوښه اوسېدله نو لباسونه، دودونه او د ژوند طرزونه ئې ټوله د نابله سېلانیانو یا د سفر نامو د لیکوالانو له پاره د یادوني او یاد لیکنې وړ گرځېدله. پر قصو او نکلو به ئې هم نورو خلکو خوند اخستی. خو اوس چي کلتوري توپیرونه د جهاني تمدن د وساتلو او روابطو په جاروتلو شبکو کي ډېر پیکه سوي دي نو له دې پلوه هیچري چندانې عجائبات سړي ته په مخه نه ورځي او که ورهم سي نو بیا د ډېري علاقې وړ نه گرزي چي بیان ئې په قصه وارزي. په هر حال چي دغه دود پر یوه مخ پاته نه سي نو دونه به ووايم چي ازبکاني نجوني کله یو او بل په لاره

کي سره مخامخ سي نو د روغېر په حال کي يو د بل چپه تشي ته خپل راسته لاس وروړي. بل دا چي د ډوډۍ تر خوړلو وروسته لوی او کوچنی پر مخ باندي د دوعا په شان لاس تېروي. دا به لا هم درته ووايم چي ازبکان له اروپايي دريشۍ سره هغه چارکنجه خولۍ پر سروې چي بنياني تاجکان به ئې د ځان له کمالاتو څخه بولي. که د دې خولۍ پر کلتور باندي د دوی تر منځ شخړه راپورته سوه چي هر چا د ځان بلله نو به د ملا نصرالدین د خړه معامله ځني جوړه سي چي د ايرانيانو او ترکانو تر منځ ښه ډېر وخت د مناقشې موضوع وه او ايرانيانو په خپله گټه داسي فيصله صادره کړه چي ملا نصرالدین په موږاړه لري خو خړئې په ترکانو پوري.

نن د جنورۍ پر شپاړسمه د خوړو نرخ يو دم د پرون په تناسب درې چنده لوړ وختی. ځيني کسان د دغه مشکل چاره په دې سره کوي چي غواړي د پرون په تناسب خپل خواړه نيم وځوري. د نرخونو له جگېدو سره د خوارانو سوي کربري ختلي دي. په زیاته بيا هغه زوړ اويا کلن نسل چي بېخي گيچ دی چي د کمونيزم له پلان سوي تبليغاتو سره ئې داسي تصور کاوه چي د خپل عمر په دې وخت کي به ئې د ژوند لومړنۍ اړتياوي ټوله وړيا وي او د خير پر غونډۍ به په پوره زړه د ډاډمنې آيندې په باور هيڅ اندېښنه نه لري. اوس د ټولو شيانو ځای وحشت نيولی دی او پوخ باور په ډاډه ناباورۍ اوښتی دی. هر چيري دغه بيان دی او يو و بل ته سره وايي چي څه به کوو. د يوې نامعلومي وار خطايي سره مخامخ دي.

اوږده کېږي چي په همدې تاريخ د محصلانو په يوه مظاهره کي دوه ځوانان ووژل سوه او اوس دوې ورځې وروسته خبره داسي ځای ته رسېدلې ده چي جمهوري رياست د خلگو له پاره يوه لويه نصيحت نامه خپره کړې ده. د هغې له څرگندونو څخه ښکاري چي د دې پېښي اور ته سياسي پيک وهل کېږي او مخالفان د خلگو له هيځانه څخه د ځان په گټه استفاده کوي. نن د جنورۍ پر نونسمه د يوې لويې جامع په مخ کي د نرو او ښځو خورا غټ

قطارونه ما په خپله وليدله چي البته د ځوانيمرگو زلميانو په فاتحه كي ئې سياسي اشتراک کاوه. اوس دا دی د ماښام په خبرو كي معلومه سوه چي يوه لويه رسمي غونډه د همدې واقعي په مناسبت جوړه سوې وه.

بايد وويل سي چي د دې واقعي خبر زموږ د هيواد د سيانه يا عاقلانه ژور ناليزم په سبک لومړی له مسکو څخه خپور سو او بيا نو موږ وپوهېدو چي دلته په ازبکستان كي څه پېښه ده. د بې بنياده واکداريو يا واکمنيو له پاره دا د پتي خولې ډېر ښه ميتود دی چي خلگ ئې د خپل کور خبرونه تر زړېدو وروسته له خارجي آژانسو څخه اوري. ځکه نو څوک ملامت نه بلل کېږي چي بايد له گاونډي څخه وپوښتي چي زموږ کره څه پېښه ده.

نن چي د نوي کال د لومړۍ مياشتي نونسمه ده نو که څه هم په کابل كي د ژمي د ټاپي منځ دی خو دلته هوا د پسرلي خوند کوي. په کوټه كي مرکزگرمي د ژمي په سويه چالان ده او سړی مجبوره کېږي چي د هغې بې ضرورته تودوخه د کړکۍ له لاري وباسي. خو د کلکين خلاصېده بيا دا خطر لري چي د مچانو او غماشو گڼ سيلونه ستاسي کره مېلمانې سي. برايې شپه مي ټوله تر لائې سهاره د غماشو تر گواښ لاندې په وينو سترگو تېره کړه.

دا هم عجيب تمدن دی. کلکين سته، جالۍ نه لري. ځکه وايي چي رواج نه ده. مرکزگرمي همدارنگه کنټرولي درجه نه لري چي د هوا د تغير په صورت كي ئې تودوخه لږ يا ډېره سي. هر څه له ثابت سوسياليستي پلانه سره سم نامتغير جوړ سوي دي. ما ته د رحمان بابا هغه بيت را په يادوي چي:

هيڅ تغير او تبديل نه لري رحمانه

تل تر تله برقرار دی رب زما

نور نو ټولي خبري د مرچو له قراره اټکل کېدای سي.

د نرخو له جگېدو او لوړېدو سره په ترانسپورتي وسايلو كي کرايه هم دوچنده يا څوچنده پورته وختله. د چلوونکو د نظارت او مراقبت بې عقلي

هم د فضیحت لوري ته زورونه وهي. دا کاره بارونه خیال نه کېږي چي تر مزله به سم ورسېږي.

خاص د خندا او د ټوکو وخت دی. لوی شوروي ونډی سوی. میراث خواره ئې پر پاته مړو باندي نه سره جوړېږي. یوه میراثخور پر خپله کوټی د سپیني مانۍ نوم ایښی دی او غواړي تش د سپین په نامه ئې د امریکا د سپیني مانۍ سویې ته ورسوي. معلومېږي چي عقل هم له سره څخه پښو ته کوچ کړی دی او شرم بېخي د ژوند له سترگو څخه تښتېدلی دی. هغه بله ورځ د نرخونو د سیاست په حقانیت کي یو ژور نالیست وایي چي یالتسین امریکائی سلاکار لري يعني ځکه نو دغه نوي اقتصادي تدابیر د کاپیتالیستي علم له یو تضمین سوي دماغه څخه راوتلي دي. که د چا سره د خورا لږ پوهي یو اثر هم وي نو په دې ټکي ئې پوره سد رسېږي چي له سوسیالیستي اقتصاده څخه سرمایه داري اقتصاد ته اوښتنه بېخي یوه نوې پدیده ده چي امریکائی عالم هم په دې باره کي د شوروي عالم په خبر پوره جاهل گڼل کېدای سي. سلاگوي یا سلاکار خو فقط د نرخ پدیده گوري او هغه هم د هغو شرایطو له فرضېدو سره چي ده ته د کاپیتالیزم په زمینه کي معلوم وي. خو دلته چي سر پر سر او یا کاله یو نوی سیستم چلېدلی دی او د تولید له افزارو څخه بیا د تولید تر اجتماعي روابطو پوري ئې د ژوند په گردو ساحو کي ژور نفوذ کړی دی نو دا اقتصادي زمینه ډېره مغلقه او خورا پرله پېچلې ده. نرخ یوه پدیده ده چي له هغو سره د ملکیت طرز، د مبادلې نوعیت، د محصولاتو کثرت یا قلت، د پیسو تضمین سوی حالت او سیاسي ثبات پوره هم آهنگي و نه لري نو په یوازي سر د دې عامل نه سي کېدای چي د تولید ټوله پروسه سر تر پایه درقابت په زمینه کي اداره کړي. دا خبري خو ټوله په داسي حالت کي د منطقي استدلال ځای نیولای سي چي چا له دې نوي دیموکرات روسي ژور نالیست سره د ده هغه څرگندونه پوره منلې وي چي د یالتسین سلاکار د اقتصاد امریکایي عالم دی او هغه ته د نوي اقتصاد علمي لاري او چاري

ورښيي. خو که ژور ناليسټ ته وويل سي چي دا به د اقتصادي عالم په نامه راغلی د استخباراتو يو تکړه کارمند وي او غواړي به د کرملين په مرکز کي ستاسي د ژوند ټوله بنيادونه له ريښې څخه وران او ويجاړه کړي، نو ښايي چي لږ به ئې په خپله خبره سد ورسېږي. خو که ئې له دې سره پر خپله تبصره ټينگار کاوه نو بيا سړی دا حق لري چي دی هم د هغه د پروژې يو همکار وبولي.

نور نولکه څنگه چي چپه چرلندۍ يا خړلوډگلی د اقتصادي بحران په حوادثو کي ځان رابښکاره کوي دغه رنگه جوي اوضاع د انډوخر په بهير کي داسي لوړې غورځېدنې او خوږې راپرزېدنې په موږ ويني چي نن بيا د جنوري پر پنځويشتمه د حرارت درجه تر صفر لاندي راولوېده او د ژمي له دوباره بابېري سره باران يودم په واوره بدل سو.

ما خو څو ورځي په خپلو ږندو سترگو يو څو کتابونه پرله واپړول، راولاړول. خو د ځينو چي توري ډېر ميده وه نو د لوستلو پر مهال ئې زيات تکليف راکاوه. که څه هم زه خو په دې خوښ یم چي سترگي مي پر دغه کمزوري حال پاته سي او د ډاکټرانو منت يو نه سم. لاکن له دې څخه هم په زړه کي تراه رالوېږي چي مبادا ښورانده دماغ مي همدغسي په کوټي کي فعال پاته سي خو د هغه د ليدو کړکۍ وتړلي سي او د عذاب درجه مي له زغملو څخه ووزي. بالاخره مي دې عاجزۍ ته ځان اړ وباله چي پولي کلينیک ته ورسم او د سترگو له ډاکټره سره سلا وکړم. سترگي ئې راوکتلې او راته وئې وبله چي عمليات غواړي. کومي نوري عينکي او يو څه دوا چي ئې راته وليکله هغه په ټوله تاشکند کي هيچري نه وه، خو ډاکټر د نسخې د ليکلو خپله وظيفه اجراء کړه او نور ئې نو د پيدا کېدو چاري له هغه سره اړه نه درلوده. زړه مي ومنله چي له وچه ناکامه بايد عملياتو ته ځان وروسپارم. د دې کار له پاره نو ضروري دا وه چي لومړی د پولي کلينیک نظريه تر لاسه کړم او هغه بيا د روغتيا د وزارت له لاري د کومي شفاخانې په نامه د اجرائاتو له پاره په

جریان کي واچوله سي. نظريه مي واخيسته او مهرباني روسی. لیوډمیلا د دوو هفتو په ترڅ کي لازم کاغذونه او امرونه د شفاخانې تر حده ورسوله. د سترگو شفاخانې ته دې مېلمه پالي زه بوتلم او هلته ازبکاني ښځي ډاکټراني وې چي زما سترگي ئې وکتلې. ناروغان ډېر هلته ښکارېدله او د مراجعې تالار هم ډک معلومېدی. په سترگو کي ئې څاڅکي راوړه او د دوی له هدایت سره سم مي د بیزو په څېر د سترگو د رپولو يا خلاصولو او پټولو څو تمرينه اجراء کړه. په آخر کي ئې راته وويله چي د عملیاتو له پاره باید بله هفته پروفیسر ته ښکاره سي. دا هفته هم راورسېده او تر شپږ ساعته انتظار وروسته د اړیک پروفیسر د کتني وار هم راورسېدی. هغه بیا پر بله شفاخانه باندي د خپل هدایت یو څو لیکي وکښې او تر څو گرزېدونو، راگرزېدونو وروسته په دې شفاخانه کي د پنځه ویشټ روبلو په بیه یوه لنډه معاینه وسوه چي صرف دوې دقیقې وخت ئې ونيوی. مېلمه پالي راته څرگنده کړه چي بله هفته به بیا دغه معاینه بیرته وروړو. خو بله هفته تېره سوه او مېلمه پاله راغله. اوس له هغه تاریخه څخه څلور نوري هفتې تېري سوې چي مېلمه پانه نه راباندي راگرزي او حتی معاش ئې هم نه دی راته راوړی. لیوډمیلا چي زوړسواندې نجلۍ وه زیاتره چي به راغله غمجنه به ښکارېدله. د دې خوابدۍ علت دا وو چي زموږ افغاني مېلمنو په اړه ئې د ازبکستان د اکاډیمۍ د منسوبینو بده رویه لیدله او هغه ئې په زړه کي ساتله او موږ ته ئې نه ويله. موږ ته پرته له دې مېلمه پالي څخه بل څوک نه راتله او نه ئې هم موږ ته بلنه راکوله چي له نژدې څخه د هغو ښکښل او بد ویل مخامخ په خپله واورو. ځکه نو دې زړه خوړی او دا اندېښنه ورته پیدا کېده چي دا غمېدلي مېلمان نه له دې څخه ماښجن نه سي. دا حدس پر ځای وو چي ښايي سبا یا بل سبا به مو د لم غوټه ایستلو یا شپږو له پاره په ډېره راته ووايي چي نور نو ستاسي د اوسېدنې قسمت دلته پای ته رسېدلی. موږ په دې پوهېدو څو ځان مو نه په پوهاوه.

د پيري سترويكه له برکته دولتي غلو د بيت المال پر هيڅ شي باندي لب نه کاوه او هر څه چي په لاس ور تله هغه ئې نه مانجه کوله. په دې خبر سوم چي زموږ د هوټل له مدير څخه زموږ يوه عالم د منقالو تاوې رانيولي چي البته دولتي وې. يوه بل يوه بيا په پولي کلينیک کي د دولت طبي سامانونه له ډاکټرانو وپيرودله.

زما په شاوخوا کي چي دغه څواړخيزه بحرانونه ليري او نژدې راباندي راڅرخي نو زه هم ورځ په ورځ سر بداله کېږم او د پرله پسې يادښتونو له اخيستلو څخه لویږم. که چيري تاسي د دې يادښتونو په ترکيب کي ترتيب و نه ويني نو ټوله پرته ئې زما پر چاپېريال باندي واچوئ او د هغه په منځ کي زما بېکسي او مفلسي هم له ياده مه باسئ. خو چي تاسي بېخي پر يوه مخ بې مضمونه نه سی نو دا دئ يو څو ليکي به لا نوري هم درته وکارم.

زما خوږو يارانو! پر دې خبره مي هم د زړه غوږ ونيسئ چي د لگي - درگي يا اړو - دوږ په څرلو ډگلي کي سپی هرومرو دې ته اړېږي چي بايد د خولې د پرېکړي له پاره پر مزاج برابر او په ژبه پوه يو شناخته ولري چي وخت ناوخته له هغه سره د زړه کوڅ وکاري. په دغه نيت چي زه د ختيځ پېژندنې په يوه او بله کوټه کي په دغسي يو انډيوال پسي گرزېدم نو د خدای له داده د مړو له ياده پر پاڅه ځوان ازبک حبيب الله کرامتوف باندي پېښ سوم چي فارسي ژبه ئې تر يو فارسي زبانه لا هم ښه زده وه. دی چي د اجتماعي او سياسي مسايلو په تحليل کي هم د اهليت او کرامت خاوند وو يو زمانه ئې د شوروي د سفارت د يو کارمند په توگه په ايران کي څو کلونه تېر کړي وه. په دې اوسو ورځو کي چي دلته اخبارونه د ازبکي ژبي د رسم الخط موضوع پرله اړوي را اړوي نو زموږ د مجلس مرکه هم دې ټکي ته راوگرزېده. زه په خپل ازاد سبک چي چندانې د سياسي کشالو خيال نه ساتم، په دې باب مي خپله رايه ده ته څرگنده کړه. هغه دلچسپي پکښي واخيسته او له ما څخه ئې وغوښتله چي زه خپلي خبري د يوې مقالې په چوکاټ کي د ده له پاره

سربسته کرم. کوتی ته راغلم او خه بیانونه چي ما ته د دې موضوع په باب له علمي دریځه په زړه کي راگرزېدله هغه مي د یوې فارسي مقالې په بڼه د کرامتوف له پاره داسي ترتيب کړه:

از نگاه یک رهگذر

شنیده می شود که در بین اقشار مختلف روشنفکران جمهوری از بکستان مسئله رسم الخط زبان از یکی مطرح است و راجع به آن اظهارات گوناگونی صورت میگیرد. باید پیش از همه اذعان کرد که هنگام قرار گرفتن در نقطه چندین راهه تنها انتخاب درست نتایج سودمندی ببار آورده می تواند. ولی در چنین نقطه حاد که انگیزه های مختلف زندگی پی در پی بر آن تاثیراتی وارد می کند امکانات انتخاب نادرست و یا اشتباهات ناگوار نیز متصور است. برای اینکه حتی المقدور از ارتکاب اشتباه آمیز جلوگیری به عمل آید لازم است مسئله همیشه طوری مورد دقت قرار بگیرد، که از هیجانات سیاسی کاملاً پاک و منزّه باشد.

چرا عاقل کند کاری که باز آرد پشیمانی

شکی نیست که اقوام گوناگون ملت جمهوری از بکستان اکنون در مرحله رشد ملی قرار گرفته و پیوسته در ساحات مختلفه زندگی به طور مستقل اداره امور خویش بدست می گیرند. درینجا سوالی بمیان می آید که آیا با ختم تسلط سیاسی و اقتصادی دیروز باید کلیه نهاد های آن از بیخ و بن نیز برداشته شود؟ احساسات ملی و هیجانات قومی که به اساس خاطره انعکاس شرطی در مرحله جریان نهضت های آزادی بخش تشکل می یابد چنین قضاوتی رامستدل و معقول می پندارد. ولی تجربه های جهانی نشان میدهد که احیاناً در چنین احوال و اوضاع خیلی از ارزشهای حیاتی بدون ضرورت نیز متنفی می گردد. بناءً وظیفه اقشار دانا و خبر است که با وسعت نظر بر مبنای واقعیت های عینی منافع مردم همیشه خوب و بد به مقیاس علمی از هم جدا ساخته و فلسفه "خذ ما صفی دع ما کدر" ملاک عمل

خویش قرار بدهند.

بنابراین رسم الخط موجود زبان ازبکی که قسمت اعظم آن به اساس حروف روسی ترتیب و ترویج شده است دارای ارزشهای فرهنگی زیاد است که نباید بدون تأمل هر چه زودتر بدلائل این و یا آن گرایش از بین برداشته شود. زیرا این امر از نگاه علمی هرگز با خصوصیات ملی منافاتی ندارد و حتی با رشد فرهنگ ملی کمک کرده می تواند. ترکیه بهترین گواه این حقیقت تاریخی است که به منظور رشد فرهنگی مردم در حاد ترین دوران مبارزات آزادی بخش ملی خود رسم الخط ترکی به حروف لاتینی یا اروپائی مبدل ساخت.

جائز خواهد بود که منظور توحید همگانی بین کلیه زبانهای ترکی در حروف روسی یا لاتینی رسم الخط ازبکی اصلاحات جزئی و یا تغییرات قسمی طبق اصول فنی وارد آید اما بصورت کل همین اشکال باید در حد امکان غرض جلوگیری از درهم ریختن پیوند کلی حفظ و تقویه گردد.

از نگاه باسواد ساختن توده های وسیع مردم رجال فنی و مسلکی تعلیم و تربیه خوبتر می فهمند و بهتر می دانند که به صفت یکی از عوامل مؤثر، رسم الخط کنونی ساده تر و سهل تر از همه طرق دیگر می باشد. نگارنده مقاله حتی ادعاء کرده می تواند که بر مبنای تدریس فنی و آموزش مسلکی این حروف یک شخص بی سواد در ظرف بیست ساعت درسی به مرحله خواندن رسیده می تواند. من شخصاً که اکنون میخواهم با زبان ازبکی آشنا شوم از طریق رسم الخط جاری بدون کمک استاد با آسانی پیش میروم. اگر در نظر باشد که همه اقوام ساکن در جمهوری ازبکستان با استفاده از توحید رسم الخط هم آهنگی ذات البینی خود را حفظ نموده و در آموختن زبان دولتی از یک حساس ناراحتی نه کرده و از رسم الخط معمول و آشنا در زمینه استفاده مؤثر به عمل آورده، این همه و همه در بقای رسم الخط جاری تأمین خواهد شد. در غیر آن زبان ازبکی به حالت تجرید

کشانیده شده و تعمیم آن مشکلات گوناگونی در بر خواهد داشت.

دوستانیکه بنا بر پیوند تاریخی مرجح می دانند تا رسم الخط موجود از یکی به رسم الخط سابق عربی مبدل گردد باید پیش از همه این مسئله را حل کرد که اولاً مواریث گذشته فرهنگ از یکی در هر دو رسم الخط از نگاه کیفیت و کمیت با هم مقایسه نموده و به بینند که کدام یکی از آنها ثقل بیشتر دارد. دوم اینکه آیا مراجعه به خط عربی اگر از ذهنیت ملی سرچشمه می گیرد پس تسلط فرهنگ عربی در برابر قومیت از یکی همان نسبتی دارد که درین اواخر فرهنگ عربی داشت. اما اگر از ذهنیت مذهبی نشئت می کند در آنصورت باید دانست که ارزشهای ملی همیشه بر پایه موازین ملی محاسبه می شود نه مذهبی. روی همین دلیل کشورهاییکه دین، مذهب، و حتی زبان مشترک دارند، حدود ملی خود را از همدیگر جدای دانند.

ضمن تبارز احساسات آزادی بخش ملی گاهی تمایلاتی به میان می آید که تمام پدیده ها و نهادهای زندگی اجتماعی و انفرادی به عقب گردانیده شود. چنین تصورات از ما می طلبد تا نیازهای زندگی با وسایل و لوازم موزیم آثار عتیقه آراسته ساخت. درینصورت همان جبر پیشرفت تاریخ از نظر انداخته می شود که به عملکرد خود ادامه میدهد و نمی گذارد که این گونه تمایلات ذهنی به واقعیت عینی به پیوندند. ما خواهیم مرد ولی به مرحله طفولیت نمی توان برگشت. زیرا در چنین حالت ما باید از آبادیها به مغاره ها و از وسائل مدنیت به دوران بدویت برگردیم. اندیشه ای است شاعرانه ولی بدبختانه یا خوشبختانه تحقق نمی یابد.

فرض می کنیم در بین اکثریت دانشمندان موافقه به عمل آمد که رسم الخط عربی بنا بر دلائل موجه یا ناموجه برای زبان از یکی مفید و سودمند خواهد بود. خود رسم الخط عربی که بدون "زیر"، "زیر"، و پیش "و" بکلی افاده آواها نمی رساند، بدون شک فاقد بهترین خصوصیات لسانی است. هر کلمه که به این رسم الخط نوشته می شود بدون آنکه از استاد

شنیده شود، تلفظ آن از روی حروف استنباط شده نمی تواند. این نقیصه ای است جبران ناپذیر بطور مثال لغات "علم"، "الم"، "ظلم"، "قلم"، "فلم" و امثال آن هر کدام در خور چندین گونه تلفظ است که اینگونه التباس هرگز در حروف موجود از بکی به میان نمی آید. مشکل دیگر که سر از نو در زبان از بکی به خط عربی باعث اختلال همگانی خواهد شد اینست که مردم باید آوازه های "همزه"، "ع"، "ت"، "ط"، "ح"، "ه"، "ث"، "س"، "ص"، "ذ"، "ز"، "ض"، "ظ" در لغات از هم بشناسند و کلماتیکه طی زمانهای در زبان از بکی منحل شده دوباره به نفع زبان عربی و زیان لسان از بکی از نگاه اصوات و هم از نگاه اشکال احیاء نمایند. نمی دانم این کار برای فرهنگ از بکی چه سودی در بر خواهد داشت. چنین تلاش به آن می ماند تا عربهاییکه در طول قرنهای میان از بکها به تحلیل رفته اکنون آنها را با عبا و قبای دیرینه خویش می خواهیم به صفت اعراب زنده نمائیم. ثمر همچو کوشش از مصرف آن خیلی کمتر خواهد بود.

آن وجهه علمی که زبان از بکی بر مبنای رسم الخط جاری در خارج از مرزهای ازبکستان برای خود کسب کرده است در هنگام رسم الخط عربی به کلی از دست خواهد داد. زیرا تاوقتیکه نویسندگان از بک به تفاوت بین "مندور"، "منزور"، "منصور"، "منظور" و یا "عبس"، "ابث"، "ابس"، "عبص"، "ابص"، "عبث" پی می برند و صحیح او غلط می شناسند، دچار اشتباهات خنده آور املائی خواهد بود و این امر در نظر کسانی که با کلمات عربی آشنائی دارند دلیل سطح پائین علمی آنها پنداشته خواهد شد.

ممکن است با کشیدن چنین مسایل به ساحه سیاسی دشواریهای حل ناشدنی بار آورد. زیرا این گونه موضوعات که جنبه های فنی و مسلکی دارد باید همیشه از جریانات سیاسی دور نگاه داشته شود. همه مسایل زندگی نباید طوری تلقی شد که از طریق مراجعه به آراء عمومی به حل درست می انجامد. بسیاری از مسایل است مانند تعلیم اجباری که هیچگاه در میدان

رایگیری مطرح نمی‌گردد. تنها اشخاص خبیر و خیرخواه که منافع مردم بر مبنای موازین علمی و منطقی ارزیابی کرده می‌توانند حق دارند راههای درست به مقامات ذی صلاح نشان دهند.

از اظهارات من نباید چنین نتیجه گرفت که زبان از یکی بکلی به رسم الخط عربی نوشته نه گردد. من معتقدم که رجال علمی و مذهبی که به آثار پیشینگان آشنائی بیشتر داشته و در فرهنگ عربی اندوخته‌های با ارزشی برای ملت از یک سراغ دارند به گونه محققان و پژوهشگران حقوق خاصی داشته باشند. آنها می‌توانند قطع پیوند فرهنگی که از طریق رسم الخط جاری بوجود آمده برای کسانی که درین امور علاقه دارند دوباره وصل نمایند. به این ترتیب تمام مزیت‌های عربی و غربی به گونه‌ئی در لسان از یکی حفظ خواهد شد.

با وجود همه نظریات ضد و نقیض بعید نیست که نظر به نیاز توحید همگانی و هم‌آهنگی تخنیکی در ساحات ملی و بین‌المللی سائر زبانهای جهان به شمول عربی در طول زمان رسم الخط لاتینی یا اروپائی برای خود دیر یا زود انتخاب خواهد کرد. مثال آشکار این عملیه همین اکنون در پیامهای تیلیگراف و تیلیکس در هر جا به مشاهده می‌رسد.

حافظ وظیفه تو دعا گفتن است و بس

در بند آن مباش که نشنید یا شنید

تاشکند - ۱۹۹۲/۲/۲

په دا سبا چي مي دا لنډکۍ مقاله حبيب الله کرامتوف ته وسپارله وې لوستله، وې خندله او راته وئې ويله: "اين مقاله اگر نشر شود به گونه بمبي اشتعال انگيز خواهد شد." ما ورته وويله چي زه خو ستاسي د ټولني په سياسي شخړو نه پوهېرم. خو دا مي خپله دنده وگڼله چي له علمي دريځه پر دغه توده موضوع روښنايي واچوم، ځکه: "اگر بينم که نابينا و چاه است - و گر خاموش بنشينم گناه است".

بیرته به خپلي نوري قصې پسي راواخلو. يوه ورځ د هوټل منتظم په ما پسي يو څوک راولېږله. زه چې ورغلم نو پر ميز ئې زوړ کتاب پروت وو. دی نه پوهېدی چې دا به څرنگه کتاب وي او څونه ارزښت به لري. په وطندارانو کې يو چاره ورنښوولی وم چې هغه په دې کتابو پوهېږي. کتاب چې مې سره راواړاوه نواز بکي ژبه وه چې په عربي يا فارسي رسم الخط باندې ليکلې سوې وه. ما لوستلای سوای خواز بکانو ته دغه د اویا کالو زوړ کتاب بيخي نا آشنا ښکارېدی. دا کتاب د احاديثو هغه اثر وو چې د صلوٰه مسعودي په نامه يادېږي. دوی ته داسې په لاس ورغلی وو چې په يوه دېواله کې دننه د ساتنې او پټونې له پاره هلته ښخ سوې وو. له دې څخه څرگندېده چې دغه راز کتابونه د کمونيزم له راتلو سره خلکو په دېوالو او درېندانو کې له سرکاري څارندويانو څخه هغه زمانه پټ ښخوله. کتاب دښمني هر چيري هر وخت د هغو جاهلانو کار گڼل کېږي چې له دوی سره د استدلال په ميدان کې دونه کافي منطق نه وي چې کتاب په کتاب باندې منسوخ کړي. د ثور د پاچاگښتۍ په دوهم کال کې چې زه د اطلاعاتو او کلتور د وزارت د نشراتو په رياست کې کار ته وټاکل سوم نو په لومړۍ ورځ مې هلته په يوه کوټه کې پرله گډوډ خړه سوي کتابونه وليدله چې د اورېدو له قراره انقلابيانو د ملي بانک له کتابخانې څخه په خورا بېرحمي دلته راچلولي وه چې بيا ئې وروسته د سوځولو په جزا محکوم کړي. د هغو په جمله کې مې د سيد قط تفسير وليدی چې ما ئې د ساتنې له پاره په دې دليل زيار وايستی چې که يو وخت له يو افغاني عالمه سره دا هيله وي چې د سيد قط د اخوانيت آيدیالوجي په علمي استدلال ترديد کړي نو هغه دې ته ضرورت لري چې يو ځل د ده نظريات د ده په تفسير کې وگوري او ټکي په ټکي ئې په مقابل کې خپل علمي دلائل اقامه کړي.

تر دې بېخايه لنډو او اوږدو چې راتېر سو نو څه سر مو پرله گرزوم د سترگو د اړېشن له پاره بالاخره د سترگو دروغتون د ناروغانو په لیست کې

شامل سوم. روغتون يا شفاخانه نيمه بنديخانه غوندي گڼله کېدای سي. چي په هره کوټه کي سپی له هر چا سره واچوي نو هغه دې ته اړېږي چي د ځانځانۍ له احساسه راوړي او له نورو ناروغانو سره د يارانې په روحیه گوزاره کوي. زما په ژوند کي چي دا لومړۍ پلا وه نو په دې روغتون کي راملومه سوه چي بايد د اړتيا يو څه لوازم مي هم له ځان سره راوړي وای، لکه چای، بوره، د تشناب کاغذ، صابون او داسي نور. زياتره به مي ځان ته ويله چي که "بيا ودېدم، اينکۍ مي ښه زده". د سترگو په دې شفاخانه کي چي په سلهاوو کسانو کار کاوه له پاس ډاکټرانو څخه رانيولې بيا تر نرسانو او خدمتگارانو پوري ټولي ښځي او نجوني وې چي په سوسياليستي ازبکستان کي په بېلابېلو سويو روزلي سوي دي. دلته ناروغان کورې، کورې دې او ها خوا ته تلله راتلله او ما چي دوی ته کتله نو په سرسري توگه دا راملومېدله چي د سترگو ناجوړي يا کمزوري په طبيعي حساب د زاړه سن يوه ناروغي ده ځکه په سل کي پنځه نيوي کسان ليدل کېدله چي عمر خوړلي خلگ وه. شفاخانې ته چي څوک د بستر کېدو له پاره ورسې، بس له هغه گړي څخه ځان سمدم مريض احساسوي چي د شفاخانې يا تنگ يا لوی بې موډه کالي په واغوندي. دوا ئې د سيستم په شان د ټولو له پاره لکه خواړه غوندي متحدالماله وه. د يوې نرسي چي وار وي ځيني گولې ما ته راکړي، خو يوه بله يوه ئې بيا هيڅ هم نه راکوي. زه نه پوهېږم چي دا به د ډاکټر هدايت وي او که به د دوی تر منځ زما په نسبت يوسيکالوجيکي توپير. زه اوس سمدم ځان په معلولينو يا معيوبينو کي بولم ځکه د لومړۍ ورځي حال راباندي درېدلی او د سبا په هيله شپې تېروم. کومي کوټې ته چي ئې زه وار د واره راوستم نو هلته زما په شمول څلور ناجوړيان سوه. تر دې پسې ئې هلته څلور نفره روسان هم مېشته کړه چي نيمه کليوالي او نيمه ښاري کلتور ئې درلودی. د طبقې په لحاظ کارگران وه. ډېر يارباشه خلگ وه او د انساني تهذيب په سپېڅلې روحیه ئې ژوند تېراوه. يوه يا بله ورځ به يو يا بل مريض هم رخصتېدی او د

کوتې له یارانو سره به ئې خدای په امانې کوله. نوی چې به بیا راغی تر یوڅه گړې وروسته به مو خوله ورسره پرې سوه او په مجلس به ورسره کښېوتو. یو ډنگر غوندي خوشنمایه سپین ږیری چې هلته نوی راغی خپل وروستی نوم ئې "کلیمنت" ونبووی او له دې نامه سره روسان په دې وپوهېدله چې دا یهود دی او په دې بیان ئې له هغه سره خپلې توکمیزه فاصله څرگندوله.

زه ئې ورو ورو عملیاتو ته چمتو کولم. راته وې ویله چې بنی سترگه دي تر کینې سترگې کمزورې ده. واردواره باید بنی سترگه اړېشن سي او بیا به شپږ میاشتي وروسته د دې بلي عملیات تر سره کړو. ما ورته وویل چې دا خو ستاسې کار دی او په خپل کار ښه پوهېږی. په دې ورځ ئې لیکلی سند هم راڅخه واخیست چې زه د عملیاتو سره موافقه لرم. د سند تقریر ئې یو څو کرښې په خپله ژبه کښلې وو او ما البته د سترگو د جوړېدو په هیله په پټو سترگو ورمضاء کړ. دوی د ورځې تقریباً پنځوس د سترگو عملیاته کوله. هغه کسان زما په شمول چې په سبا کې تر عملیاتو لاندې راتله د نیلو په رنگ ئې د ورځې پر سر د ناټکي کلون په څېر او یا لکه د خیرات د سخوندرکي په شان ښانې کوله.

بیا نو یوه ښایسته ازبکه نجلی راغله چې غچې ئې هم ورسره را اخیستې وه. د دې له پاره چې بنی سترگه مي د سباني اړېشن ته تیاره سي نو ما ته ئې وویل چې بانوگان در غچې کوم. د غچې کولو په وخت کې ئې د زړه سوي په مهر بانه لهجه وویل چې ستا خورا ښکلي ښایسته بانوگان دي. ما په جواب کې ورغبرگه کړه چې غچې دي نه پوهېږي چې کوم ښکلي دي او کوم ناښکلي. خو هغه انسان چې په ښکلا ئې هم پوهېږي دې ته اړېږي چې په ناپوه غچې ئې په بدرنگ ولږي. چې ځان ته مي په هینداره کې وکتل نو عجبې ناشولته شی راڅخه جوړ سوی وو. په دا سباني سهار د اړېشن له پاره په کڅوړه کې وپېچلم او پر اړه داره کټ ئې د عملیاتو خوني ته ننډه ایستم. تقریباً په دوه ساعته کې ډاکټر له نرسانو سره زما د سترگې په عملیاتو لگیاوه

او په آخر کي ئې راته وويله چي اېرېشن په برياليتوب سر ته ورسېدی. پټۍ ئې پر سترگه راوټړله او تر خپلي کوټې ئې راوړسولم.

په کوټه کي مو يو خورا خوشخويه، په توره غوښه پټ، په عمر زاری روسی هم اوسي چي هر کله لنډي لنډي غزلي له ځانه څخه وايي. کله چي په خپله مرسل بادونه ولي او يا د نورو دا اوري نو دی په روسي ژبه ورسره وايي: جنگ ادامه لري. دې ناروغانو ته چي له دباندې څخه خپلوان راځي هر گړی پرله پسې دغه خبرونه رارسوي چي غوښي څو چنده گرانې سوې، شيدې اسمان ته وختې، بوره ببخي نه پيدا کېږي، او داسي نور. دوی په گډه په ها هاسره وځاندي او سرونه وښوړوي. يهودي سپين ږيری بيا وايي چي دا پرېل پر څورلسمه مې دواتيامه سالگره ده. دلته که زموږ سپين ږيري وای نو ټولو به کړۍ ورځ د ايمان او آخرت سوال کولای خو دا بدبخته ماترياليستان يوازي د ژوند خبري کوي او د مهذب کلتور له روحيې سره سم نه په چا غرض لري او نه د چا خوا وربدوي. ژوند که راحت وي او که زحمت وي هغسي ئې تېروي لکه څنگه چي تېرېږي.

دغه ورځ وه که دا بله چي يو پټوخ ازبک ئې يوه خالي سوي بستر ته راوستی. دی لکه د غلو پنډ مچ ټنډ ټنډ به کېدی او دې وها خواته به ئې خپله غټه کونه ښوړوله. په کوټه کي به ئې غماشي ليدلې، هغه به ئې څارلې او د هغو په وژلو پسې ئې خپل پنډ اوربوز لاندي باندي د لټوني له پاره ښوراوه. عجيب خاصيتونه ئې وه. د بل چا خيال ئې چندانې نه ساتی. چي ستا به څراغ نه وو په کار ده به هغه هر ورومرو لگاوه. چي ته به وتلې دی به کوټې ته راتلی او چي ته به راتلې دی به بيا له هغې څخه وتی. پرېمانه گوزونه ئې وپشتله. که د چا بد راتله او که ئې ښه راتله خو ده به د کوټې راډيو چالانه ساتله او اوزبکي خندونه به ئې د پروگرام تر پايه په آخره درجه کي رغوله. د ده له اريستوکراسۍ سره چا مخالفت نه سواي کولای. که به د ده خوښه وه نو کلکين بايد خلاص وي او که به ئې بيا نه وه خوښه نو بايد ټينگ تړلی وي.

د کوټې صوبداري په ده اړه درلوده. یو بل اشرافي ازبک چې د کومي مؤسسې مشر وو مخامخ به ئې له روسي ناروغانو سره په بده روسي خورا دوستانه مجلس کاوه خو هغه چې به دباندې وتلی وو نو پشلا به ئې ما ته د مسلمانۍ د اشتراک په وجه داسې ښکاره کوله چې له روسانو څخه ئې ډېر بد راځي. دا ئې هم د ټولنیز ژوند له حقائقو څخه یو حقیقت چې په خوله د چا دوست وي او په زړه کې د هغه دښمن. د ماښام پر مهال باندي به دا ناجوړیان له خپلو کوټو څخه دهلېزو ته سره راووتله او خپل تر منځ به له یوې او بلې خوا رغېدله. موږ ته نژدې یو ځواناګاني هم بستر وې. یوه شپه چې دهلېز ته سره راوتلي وې نو مرکه ئې ما اورېدله. په دوی کې یوه چې په لوړ ږغ ئې د تقریر ژبه خورا روانه وه دا نورو ته به ئې د اللهم صل، اللهم ربنا او نوري د مسلمانۍ دوعاوي په داسې لهجه ویلې چې ګویا دا ښه په پوهېږي او دا نوري شنې امیاني دي. پر هغو باندي به ئې ځان ښکاره کاوه او چا له دې سره ژبه نه سواي کولای. ما ته ئې هغه زړه خاطره را په یاد کړه چې زموږ په کوڅه کې هم یو وخت دوې ښځې په مذهبي دوعاوو کې په سیالي سره لوېدلې وې. یوې ها بلې ته ویله چې ته خو اللهم صل غلطه وایې. تش دوې کلمې دي زده کړې دي. هغې بلې په جواب کې ورغبرګه کړه چې داستا په شان اوږده اللهم صل خو "دارحم د مور درواغ دي".

له اړېشنه سره زما د سترګې بینايي وځلېده او دباندې ورشو تر دمخه څو چنده روښانه راته وایسېده. خو د چپه سترګې سره چې ئې په لید کې برابري نه درلوده نوز به په تلو، راتلو کې ټیږېدم چې اوس د کومي سترګې د لیدني په پیروي ګامونه واخلم.

دا نو د ۱۹۹۲ د مارچ میاشت ده. پر لسمه نېټه ئې د سترګې عملیات راوکړه او پر اووه لسمه نېټه له شفاخانې څخه راووتلم. دباندې هوا سړه وه. سترګه مې یخ ووېله او یا د کندهار په اصطلاح ګزک سوه. پر څلیرویشتمه نېټه بیا د دوهم ځل له پاره په هغه شفاخانه کې بستر سوم. تر دمخه ښه سوه

لاکن پر یوه مخ جوړه نه سوه. په هر حال د لیدني له پاره په راضي وم. دې بیان ته به نو پر همدې ځای خاتمه ورکړو ځکه ژوند ټوله همداسي دی چې یوه خوا ئې سمه سي بیا ئې بله خوا له ښې ووزي. خو ورځي وروسته چې بیرته هوټل ته راغلم نو دلته فضا داسي معلومه چې د ازبکستان اکاډيمي نن یا سبا افغاني مېلمنو ته جواب ورکوي چې اضافه پر کور به غمېدلي دي. ما ته ئې د فبرورۍ د میاشتي راهیسي یو غاز هم نه دی راکړی. مېلمه پاله وایي چې د مسکو امر نور پر ازبکستان نه چلېږي.

هغه بله پلا چې زه یو څو هفتې په تاجکستان کې پاته سوم نو د داسي کسانو پوښتنه مې کوله چې پخوا زمانه له افغانستانه څخه د شوروي خاوري ته را اوښتي وي او دلته ئې د خپل ژوند بنا جوړه کړې وي. دوه درې کسه مې داسي څوک ولیدله چې د کارگرو له طبقې څخه وه او د بدخشان له نژدې سیمې څخه څو کاله پخوا دلته راغلي وه. ښه ژوند ئې درلودی او د پوره خوښۍ احساس ئې کاوه. همدا شان مې هلته یو پښتون وموندی چې عبدالعزیز نومېدی او په یوه کلي کې ئې ښه لوی کور له لوازمو سره درلودی. دی په ځواني کې را اوښتی وو. په خټه توخی وو او د زابل له علاقې څخه راغلی وو. بل پښتون مې هم ولیدی چې کور ئې په دوشنبه کې وو او د یوې پروژې جمداري ئې کوله. دی د هلمند له ساکزو څخه وو، چې په وړکینه د شپانه په توگه تر سرحد راتېر سوی وو او دلته ئې د بسيا ژوند سرښته له یوې تاتاري ماینې سره جوړه کړې وه. په کور کې ئې ټوله وسایل درلوده چې په افغانستان کې به ئې پلار و نیکه هم په خوب نه وه لیدلي. د دې دواړو بیان ما په هغه لیکنه کې کښلی دی چې ها بله پلا مې په دې نامه ولیکله: "څه چې وینم هغه وایم". د ازبکستان په دې لنډ مهال کې مې یوه ورځ له یوه ازبکه څخه تش دونه واورېدله چې د مولانا مهې په نامه یو وخت کوم څوک له کندهاره دې هیواد ته د استوگنې په توگه راغلی دی او د هغه عکس د فرغانې په کوم اخبار کې هم چاپ سوی دی. نور نو والله اعلم بالصواب.

اوس نو زما په شمول د اکاډيمۍ افغاني کارمندان دې ته انتظار باسي چي کله به د ازبکستان د اکاډيمۍ واکداران يوه ډله سپاهيان راواستوي او په زور به مو له هوټله څخه وباسي. د مېلمه پالي سره دې موافقې ته ورسېدو چي ټوله په اورگاډي کي د تاجکستان خوا ته ځو. پرته له ما دا نورو غوښته چي د "ترمز" له لاري هيواد ته ستانه سي. ځکه واردواره هم له دې لاري څخه راغلي وه او تقريباً د درې مياشتني ستاژ دوره ئې هم دلته سر ته رسولې وه. خو زما چي د لسو مياشتو له ټاکلي پروگرام څخه پوره پنځه مياشتي لا پاته وې نو مي ژر زړه نه غوښتی چي دونه وختي د خپل کور تر دورڅه پوري ځان ورسوم. له ښه مرغه زما پالونکي ساتندوی زوم ډاکټر شېر حسن دامهال په تاجکستان کي د اوسېدنې له پاره يو کور سرښته کړی وو او ما ته ئې پخوا لا ويلي وه چي هلته به له ده سره يو څه زمانه واوسم. ځکه نو ما خپل سفر د دوشنبې تر ښاره پوري وټاکي او پاسپورټ مي مېلمه پالي ته وسپاره چي د تاجکستان وېزه ما ته راواخلي.

ستاسي به نو نتيجه ته تلوار وي خو زه وایم چي اوگره په تلوار نه سپري او تر څو پوري چي ژوند ادامه لري نو سپرې و تودې او يا ښې و بدې ئې هم نه تمامېږي. يوازي مرگ د هر وگړي د حوادثو داستان ته خاتمه ورکولای سي.

ورځي او شپې مو له پرېشانو څخه ډکي وې او هيلي مو نامعلومي آيندې په تاريخه کي خوب زنگولې. د اپريل مياشت په نن او سبا کي تېرېدله خو دوې ورځي د مخه راته وويل سوه چي د رواني مياشتي پر پنځلسمه نېټه به تاسي له ازبکستان څخه رخصت سي. دا ورځ هم راورسېده او سهار د تاشکند له تېسونه څخه مخ پر "ترمز" او تاجکستان باندې گاډۍ چالانه سوه. وطنداران يو ځای سره کښېنستو او په چورت وهلو يا رغېدلو مو د سفر شېبې تېرولې.

گاډۍ چټکه روانه وه او هر څوک ئې تر خپله سر نوشته پوري په بېړه

پائی

زموږ نور چاپ سوي کتابونه

۱. احمد شاهي کندهار - لومړی ټوک / استاد محمد معصوم هوتک
۲. احمد شاهي کندهار - دوهم ټوک / استاد محمد معصوم هوتک
۳. د کوډو سرنوشت د علمي پلټنې په رڼا کې / استاد نوميالی
۴. د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي / استاد نوميالی
۵. انکار - شعري مجموعې / عبدالقديم پتياڼی
۶. شل مقالې - نهمه برخه / علامه حبيبي
۷. شل مقالې - لسمه برخه / علامه حبيبي
۸. شل مقالې - يوولسمه برخه / علامه حبيبي
۹. شل مقالې - دوولسمه برخه / علامه حبيبي
۱۰. شل مقالې - ديرلسمه برخه / علامه حبيبي
۱۱. د کندهار د ودونې / عبدالخالق واسعي
۱۲. اوسني ليکوال / استاد عبدالرؤف بېنوا
۱۳. پردېس بېنوا / عبدالقديم پتياڼی
۱۴. کندهاري ورونه / استاد محمد معصوم هوتک
۱۵. په کندهار کې د کورنۍ جوړښت / ظاهر افق
۱۶. د لومړي افغان - انگليس جنگ مقدمه / د نسيم سلیمي ترجمه
۱۷. د پلار ليکونه لورته / د نسيم سلیمي ترجمه
۱۸. پښتو متلونه / د نسيم سلیمي تاليف
۱۹. په افغانستان کې د يوه بندي خاطرات / د نسيم سلیمي ترجمه
۲۰. پر معياري ژبه د معيار په ژبه يوه څېړنه / استاد محمد معصوم هوتک

۲۱. د کندهار ښار/ عبدالهادي ريشا
۲۲. ځوان کلونه ناځوان وختونه - شعري مجموعه/ سعيد لودين
۲۳. د ميوند فاتح/ د عبدالنافع ثنا ترجمه
۲۴. پوليتيکل ساينس ته يوه کتنه/ د ډاکټر محمد صديق ظهير ترجمه
۲۵. نبوي کورنۍ/ مولوي عبدالهادي حماد
۲۶. نبوي معجزې/ مولوي عبدالهادي حماد
۲۷. اراکوزيا/ استاد عبدالقدوس نجيب
۲۸. افغانان نه ژاړي/ حاجي محمد رزمي
۲۹. افغان شاغاسيان - انگليسي/ استاد محمد معصوم هوتک
۳۰. کشف شاهنامه قبل از دوره مغل/ علامه حبيبي
۳۱. ملي هينداره/ استاد محمد گل نوري
۳۲. له کندهاره تراټکه/ استاد محمد معصوم هوتک
۳۳. د پښوا پرېشانه افکار/ استاد پښوا
۳۴. نومورکي مؤرخين/ علامه حبيبي
۳۵. د کندهار مشاهير/ محمد ولي زلمی
۳۶. پردېس عربي قاموس/ د اختر محمد جهيد ترجمه
۳۷. پښتو ستا مينې بودا پيست ته بوتلم/ استاد محمد معصوم هوتک
۳۸. د پښتو ادب لنډ تاريخ/ علامه حبيبي
۳۹. ستايني او وېرني/ ارواښاد عبدالمجيد بابی
۴۰. د پښتو ژبي نننۍ مسألي/ محمد هارون خيل
۴۱. او داسي نور...

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library